

TYÖVÄEN
TALOUDELLINEN
TUTKIMUSLAITOS

TUTKIMUSSELOSTEITA 9. 1979

PEKKA HEMMILÄ

SUOMEN JA NEUVOSTOLIITON VÄLISTEN VIISI-
VUOTISTEN KAUPPASOPIMUSTEN TOTEUTUMINEN
1951 - 1975

PEKKA HEMMILÄ

SUOMEN JA NEUVOSTOLIITON VÄLISTEN VIISIVUOTISTEN
KAUPPASOPIMUSTEN TOTEUTUMINEN 1951 – 1975

Työväen Taloudellinen
Tutkimuslaitos

Helsinki 1979

ISBN 951-9281-16-9

Esipuhe

Käsillä olevassa VTK Pekka Hemmilän tekemässä tutkimuksessa tarkastellaan tilastollisin menetelmin Suomen ja Neuvostoliiton välisten viisivuotisten kauppasopimusten toteutumista vuosina 1951—1975. Tutkimuksen suorittamisen edellyttämään varsin laajaan numeroaineiston käsittelyyn ja tilastollisten laskelmien tekoon ovat osallistuneet VTK Peter J. Boldt, VTK Jukka Siltavuori ja VTK Jorma Vanninen. Aila Ulmanen on piirtänyt kuviot ja Pirjoriitta Lind on kirjoittanut käsikirjoituksen puhtaaksi.

Tutkimuksen kustannukset on peitetty Kauppa- ja teollisuusministeriölle valtion tulo- ja menoarvion kautta osoitetuista kaupallisen tutkimustoiminnan tukemiseen varatuista määrärahoista.

Helsingissä joulukuussa 1979

Pekka Korpinen

SISÄLLYSLUETTELO

Sivu

1.	TUTKIMUKSEN TARKOITUS	1
2.	TILASTOAINEISTO JA SEN MUOKKAUS	3
	2.1. Runkosopimukset	3
	2.2. Tavaravaihto	5
3.	TUTKIMUSMENETELMÄ	7
4.	SUOMEN TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA VUOSINA 1951—1975	10
	4.1. Kokonaistuonti	10
	4.2. Tuonti tavararyhmittäin	13
	4.2.1. Raakaöljyn ja öljytuotteiden tuonti	14
	4.2.2. Raakapuun ja puutavaran tuonti.	15
	4.2.3. Koneiden ja laitteiden tuonti	17
	4.2.4. Kiihteiden polttoaineiden tuonti	19
	4.2.5. Metallien tuonti	22
	4.2.6. Muiden raaka-aineiden tuonti	22
	4.2.7. Kaasun ja sähkön tuonti	24
	4.2.8. Maataloustuotteiden tuonti	27
	4.2.9. Kemian teollisuuden tuotteiden tuonti	29
	4.3. Tiivistelmä runkosopimuskiintiöiden toteutumista suonissa runkosopimuskausittain	29
5.	SUOMEN VIENI NEUVOSTOLIITTOON VUOSINA 1951—1975	34
	5.1. Kokonaisvient	34
	5.2. Vienti tavararyhmittäin	38
	5.2.1. Kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden vient	39
	5.2.2. Metalliteollisuuden tuotteiden vient	41

5.2.3.	Maataloustuotteiden vienti	43
5.2.4.	Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotteiden vienti	43
5.2.5.	Kulutustavaroiden (pl. vaatteet) ja eräiden muiden valmiiden tavaroiden vienti	45
5.2.6.	Kemian teollisuuden tuotteiden vienti	48
5.2.7.	Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden vienti	48
5.3.	Tiivistelmä runkosopimuskiintiöiden toteutumisesta viennissä runkosopimuskausittain	50
6.	JOHTOPÄÄTÖKSET	55
	LÄHDELUETTELO	58
	TAULUKOT 1 — 4	

1. TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Suomen kansantalous on tyypillinen avoin kansantalous. Rungas viidenes kokonaiskysynnästä on vientiä ja vastaava osuus kokonaistarjonnasta tulee tuontina. Näin ollen ulkomaankaupalla on tuntuva vaikutus Suomen kansantalouden kehitykseen.

Valtaosa Suomen ulkomaankaupasta käydään muiden markkinatalousmaiden kanssa. Vapaakaupan laajenemisen myötä julkisen vallan mahdollisuudet vaikuttaa tätä nk. länsikauppaa koskevaan päätöksentekoon esimerkiksi ohjaavan tullipolitiikan avulla ovat vähentyneet. Kaupan suunnittelu on ensisijaisesti sitä käyvien yritysten tehtävä.

Suomen ja sosialististen maiden välisessä kauppavaihdossa tilanne on ainakin periaatteessa toinen. Erityisesti tämä koskee Suomen ja Neuvostoliiton välistä kauppaa. Julkinen valta on myös Suomen puolella voimakkaasti mukana kaupan valmistelussa ja suunnittelussa. Käsillä olevassa tutkimuksessa tarkastellaan Suomen ja Neuvostoliiton välisten viisivuotisten kauppasopimusten eli niin kutsuttujen runkosopimusten kiintiöiden toteutumista.

Ensimmäinen Suomen ja Neuvostoliiton välistä kauppavaihtoa koskeva runkosopimus solmittiin vuonna 1950. Mainittu sopimus koski vuosien 1951-1955 tavaravaihtoa. Tämän tutkimuksen tarkasteluaikaväli kattaa kaikkiaan viisi runkosopimuskautta, toisin sanoen vuosien 1951-1975 runkosopimuskiintiöt sekä vastaavat tavaravirrat. Koko viennin ja tuonnin sekä tavararyhmittäisten runkosopimuskiintiöiden toteutumista selvitetään sekä runkosopimuskausittain että eri runkosopimusvuosilta erikseen.

Suomen ja Neuvostoliiton välistä kauppavaihtoa koskevia runkosopimuksia täsmennetään vuosittain solmittavilla tavaravaihtopöytäkirjoilla. Tavaravaihtopöytäkirjakiintiöiden ottaminen mu-

kaan tarkasteluun olisi epäilemättä tuonut tullessaan mielenkiintoista lisäinformaatiota. Käytettävissä olevan tutkimusresurssien puitteissa tähän ei kuitenkaan katsottu olevan mahdollisuuksia ryhtyä.

2. TILASTOAINEISTO JA SEN MUOKKAUS

2.1. Runkosopimukset

Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan runkosopimukset on julkaistu Suomen asetuskokoelman sopimussarjassa (ulkovaltain kanssa tehdyt sopimukset). Runkosopimusten liitteinä ovat luettelot kullakin runkosopimuskaudella Neuvostoliitosta Suomeen sekä Suomesta Neuvostoliittoon toimitettavista tavaroista.

Runkosopimuksissa määrällisinä sovitut tavaravirrat on muutettu tutkimusaineistoa muokattaessa markkamääräisiksi kunkin tavarankorkeus yksikköhintoja käyttämällä. Runkosopimuksissa ruplamääräisenä sovitut kiintiöt on muutettu markkoiksi kunkin vuoden ruplan myyntikursien keskiarvojen avulla. Tämän lisäksi kyseiset erät on inflatoitu toteutuneella hintakehityksellä käyttäen perusvuotena runkosopimuksen alkuvuotena. Edelleen on oletettu, että tuonti on sovittu cif-hintaisena ja vienti fob-hintaisena.

Mikäli runkosopimuksissa on jonkin tavaranimikkeen kohdalla ilmoitettu sovittujen kaupan arvojen tai määrien ylä- ja alarajat, aikasarjaan on otettu näiden keskiarvo. Mikäli runkosopimuskiintiötä ei ole jonkin nimikkeen tai tavararyhmän osalta jaettu eri runkosopimusvuosille, vuositason aikasarjoihin on otettu kiinteähintaisen kokonaisuuden viidesosa. Jakaminen eri vuosille suoritettiin näin ollen ennen inflatointia.

Runkosopimuksissa on eräät tavaranimikkeet varustettu P.M.-merkinnöin. Mainitut kiintiöt on katsottu sellaisinaan toteutuneiksi, toisin sanoen kiintiöille annettiin arvo toteutuneen kaupan arvon perusteella.

P.M. -kiintiöitä on sisältynyt runkosopimukseen tuonnissa vuodesta 1961 ja viennissä vuodesta 1966 alkaen. Näiden kiintiöiden mukainen kauppavaihto on ollut kokonaiskauppavaihtoon verrattuna hyvin pientä. P.M. -kiintiöillä on kuitenkin merkitystä tavararyhmittäisen tarkastelun kannalta.

Eräinä vuosina luonnonkaasun ja sähkön tuonti on perustunut kokonaan näille kiintiöille. Vuonna 1971 noin viidennes koneiden ja laitteiden tuonnista perustui P.M. -merkintöihin.

Vuosien 1951-1955 runkosopimuksen liitteen tuontilistassa on kiintiö "multilateraalisten sopimusten puitteissa toimitettavat tavarat" sekä vuosien 1956-1960 tuontilistassa kiintiö "tavaratoimitukset kolmiantasopimusten mukaan". Nämä on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vertailtavuus toteutuneen kauppavaihdon kanssa on saatu aikaan sillä, että sitä kuvaavina vertailuaikasarjoina on käytetty alkuperämaan mukaisesti tilastoitua tuontia sekä kulutusmaan mukaisesti tilastoitua vientiä.

Ensimmäistä vuosien 1951-1955 runkosopimusta täydennettiin vuonna 1952 vuosille 1952-1955 solmitulla lisäsopimuksella. Tämän sopimuksen mukaiset kiintiöt on otettu huomioon sovittua tuontia ja vientiä kuvaavissa aikasarjoissa. Muilta osin sovittua kauppaa kuvaavat aikasarjat ovat kunkin sopimuskauden runkosopimuskiintiöiden mukaiset.

Muutettaessa runkosopimuskiintiöiden mukaisia kauppavirtoja käypähintaisiksi markkamääräisiksi aikasarjoiksi ei aina ole ollut mahdollista käyttää sellaisenaan kunkin sopimuksessa olevan hyödykkeen yksikköhintaa. Näin siksi, että kyseisellä hyödykkeellä ei ole jonakin vuonna joko käyty kauppaa Neuvostoliiton kanssa tai kauppaa on ollut siinä määrin vähäistä, ettei tällä perusteella laskettua yksikköhintaa voi pitää riittävän edustavana, jotta sillä olisi voinut arvottaa monissa ta-

pauksissa huomattavankin suurta runkosopimuskiintiötä. Tällöin on käytetty hyväksi kyseisten hyödykkeiden koko ulkomaankauppaa koskevia vienti- ja tuontihintoja. Mikäli näitäkään ei ole ollut käytettävissä, on hintakehitys jouduttu arvioimaan maailmanmarkkinahintojen perusteella. Sovittua kaupan arvoa kuvaavia tavararyhmittäisiä aikasarjoja ei siis voi pitää kaikilta osin täysin tarkkoina. Epätarkkuudet ovat kuitenkin siinä määrin vähäisiä, ettei niiden voi katsoa vaikuttaneen merkittävästi saatuihin tutkimustuloksiin. Arvioihin jouduttiin turvautumaan vain harvojen tavaroiden kohdalla ja ainoastaan joinakin vuosina.

2.2. Tavaravaihto

Toteutunutta tavaravaihtoa kuvaavat aikasarjat on kerätty Suomen virallisen tilaston ulkomaankauppajulkaisuista. Tavararyhmittäisen luokittelun perustana on käytetty SITC -luokittelua. Tavararyhmät on muodostettu käyttäen hyväksi pääasiassa nimikkeistön kaksinnumeroista tasoa. Nimikkeistössä tapahtuneet muutokset on otettu huomioon aikasarjoja muokattaessa. 1950-luvulta ei SITC -luokittelun mukaista aineistoa ole kuitenkaan suoraan käytettävissä, vaan näiltä osin on jouduttu turvautumaan Suomen virallisessa ulkomaankauppatilastossa tuolloin käytettyyn luokitteluun. Tämän luokittelun mukaiset tavaravirrat on muutettu SITC -nimikkeistöä vastaaviksi 1950-luvun lopun ulkomaankaupan vuosijulkaisujen liitteenä IX olevan nimikkeistöavaimen avulla. Laaditut aikasarjat on ilmaistu markkamääräisinä käyvin hinnoin.

SITC -luokittelun perusteella muodostetut tavararyhmät eivät sellaisenaan vastaa runkosopimukseen kirjattuja tavararyhmiä.¹ Runkosopimusten liitteissä luetellut tavarat on kuitenkin mahdollista varsin tarkasti sijoittaa SITC -luokittelun perusteella laadittuihin toteutunutta kauppaa kuvaaviin tavararyhmiin. Eräissä tapauksissa rajankäynti on

1 Tavararyhmät esitetään tarkemmin tuonnin osalta luvussa 4.2. sivulla 14 ja viennin osalta luvussa 5.2. sivulla 38.

kuitenkin tuottanut hankaluuksia, eivätkä sovittua ja toteutunutta kauppavaihtoa kuvaavat tavararyhmittäiset aikasarjat tällöin vastaa aivan täydellisesti toisiaan. Tästä luokitteluongelmasta aiheutuneet epätarkkuudet ovat kuitenkin vähäisiä, eikä niidenkään voi olettaa vaikuttavan merkittävästi saatuihin tutkimustuloksiin.

Rajakauppa on jätetty kokonaan suoritettun vertailun ulkopuolelle, koska rajakauppa ei sisälly tavararyhmittäisiin runkosopimuskiintiöihin, vaikka siitä onkin maininta viimeisissä runkosopimuksissa. Rajakaupan poistamiseksi toteutunutta kauppavaihtoa koskevista aikasarjoista käytettiin Lisenssivirastosta saatuja tilastotietoja.

3. TUTKIMUSMENETELMÄ

Runkosopimuksen mukaista ja toteutunutta kauppavaihdon kehitystä kuvaavien kuvioiden avulla voidaan tavararyhmittäin arvioida runkosopimusten toteutumista vuosi vuodelta. Pelkästään graafisin menetelmin on sen sijaan hyvin vaikea vertailla yksikäsitteisesti keskenään runkosopimusten toteutumista eri tavararyhmissä. Jotta vertailu olisi mahdollista, runkosopimusten toteutumista koskeva arvio on kunkin tavararyhmän kohdalla pystyttävä tiivistämään yhdeksi tai korkeintaan muutamaksi tilastolliseksi tunnusluvuksi. Tässä tutkimuksessa on käytetty hyväksi Henri Theilin kehittämää nk. erisuuruuskertoimeen perustuvaa menetelmää, joka on esitelty lyhyesti seuraavassa.¹

Olkoon A_1, A_2, \dots, A_N toteutunutta kehitystä (tässä tapauksessa Suomen ja Neuvostoliiton välistä kauppavaihtoa) kuvaava aikasarja ja P_1, P_2, \dots, P_N vastaava ennustettua tai sovittua kehitystä (tässä tapauksessa runkosopimuskiintiöitä) kuvaava aikasarja. Tällöin $P_1 - A_1, P_2 - A_2, \dots, P_N - A_N$ ovat kuhunkin ajankohtaan liittyvät poikkeamat ennakoidusta kehityksestä, ts. ennustevirheet (tässä tapauksessa toteutuneet poikkeamat runkosopimuskiintiöiden mukaisesta tuonnista ja viennistä).

Kulloinkin kysymyksessä olevan runkosopimuskiintiön toteutumista kuvaava erisuuruuskerroin voidaan laskea lausekkeesta:

$$(1) \quad U = \sqrt{\frac{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (P_i - A_i)^2}{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N A_i^2}}$$

1 Lähemmin käytetystä menetelmästä ks. esim; Theil, Henri, 1971. Applied Economic Forecasting, Amsterdam ja Theil, Henri, 1955. Who Forecasts Best? International Economic Papers no 5, Vienna.

U voi saada positiivisia arvoja nollan ja äärettömän väliltä. Mitä pienempi U:n arvo on, sitä tarkemmin tarkastelun kohteena oleva runkosopimuskiintiö on toteutunut. U saa arvon nolla, kun jokainen $A_i = P_i$, $i = 1, 2, \dots, N$ eli silloin, kun toteutunut kauppavaihto on ollut vuosittain tarkalleen runkosopimuskiintiön mukainen.

Vastaavasti runkosopimuskiintiö on pystynyt ennakoimaan toteutunutta tuontia sitä huonommin, mitä suuremman arvon U saa. Runkosopimusten toteutumista voidaan pitää hyvin huonona jo silloin, kun U saa arvon, joka on lähellä yhtä. Näin käy esimerkiksi, jos $P_i = 2 A_i$, $i = 1, 2, \dots, N$ eli runkosopimuskiintiö on arvoltaan kaksinkertainen toteutuneeseen kauppaan verrattuna.

Neliöjuurilausekkeen (1) osoittajana oleva toteutuneen kauppavaihdon ja runkosopimuskiintiön välisten poikkeamien toinen momentti voidaan osittaa kolmeen tekijään seuraavasti:

$$(2) \quad \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (P_i - A_i)^2 = (P-A)^2 + (S_P - S_A)^2 + 2(1-R)S_P S_A,$$

missä P ja A ovat runkosopimuskiintiöiden mukaisten ja toteutunutta kauppavaihtoa kuvaavien arvolukujen keskiarvot, S_P ja S_A vastaavat standardipoikkeamat sekä R runkosopimusten mukaisen ja toteutuneen kauppavaihdon arvojen välinen korrelaatiokerroin.

Jakamalla yhtälön (2) ositteet yhtälön vasemmanpuoleisella termillä saadaan ositteiden osuudet koko runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen kauppavaihdon välisten poikkeaminen toisesta momentista. Näille suhdeluvuille on olemassa tulkintansa, joiden avulla voidaan arvioida havaittujen runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen kauppavaihdon välisten poikkeamien rakennetta.

Osite $(P-A)^2$ kuvaa järjestelmällistä tasoharhaa eli keskiarvovirhettä. Osite on positiivinen, mikäli runkosopimuskiintiö joko aliarvioi tai yliarvioi säännöllisesti toteutunutta kauppavaihtoa.

Varianssikomponentti $(S_p - S_A)^2$ saa arvon nolla, mikäli runkosopimuskiintiöitä ja toteutunutta kauppavaihtoa kuvaavien aikasarjojen standardipoikkeamat ovat yhtä suuret, ja positiivisen arvon, mikäli runkosopimukset ovat joko ali- tai yliarvioineet säännöllisesti toteutuneen kauppavaihdon vaihteluiden suuruutta.

Ositetta $2(1-R)S_pS_A$ kutsutaan poikkeamien kovarianssikomponentiksi. Osite saa arvon nolla, kun runkosopimuskiintiötä vastaavaa toteutunutta kauppavaihtoa kuvaavien aikasarjojen välinen korrelaatiokerroin saa arvon yksi. Kovarianssikomponentti voidaan tulkita lähinnä satunnaistekijöiden aiheuttamaksi.

Puhuttaessa jatkossa toteutuneen ja sovitun tuonnin tai viennin välisen poikkeaman selittymisestä säännöllisen ali- tai yliarvioinnin, vaihteluiden säännöllisen ali- tai yliarvioinnin tai satunnaistekijöiden avulla tarkoitetaan edellä esitettyä poikkeamien toisen momentin prosenttijakautumaa eri ositteille.

4. SUOMEN TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA VUOSINA 1951 - 1975

4.1. Kokonaistuonti

Neuvostoliitosta Suomeen tulevan tuonnin osuus Suomen koko tuonnista on vaihdellut tarkasteluajanjakson kuluessa 6.0 prosentista 18.4 prosenttiin (kuva 1). Suurimmillaan se oli vuonna 1974 ja pienimmillään vuonna 1951. 1970-luvulla osuus oli pienimmillään 12.8 prosenttia vuonna 1972.

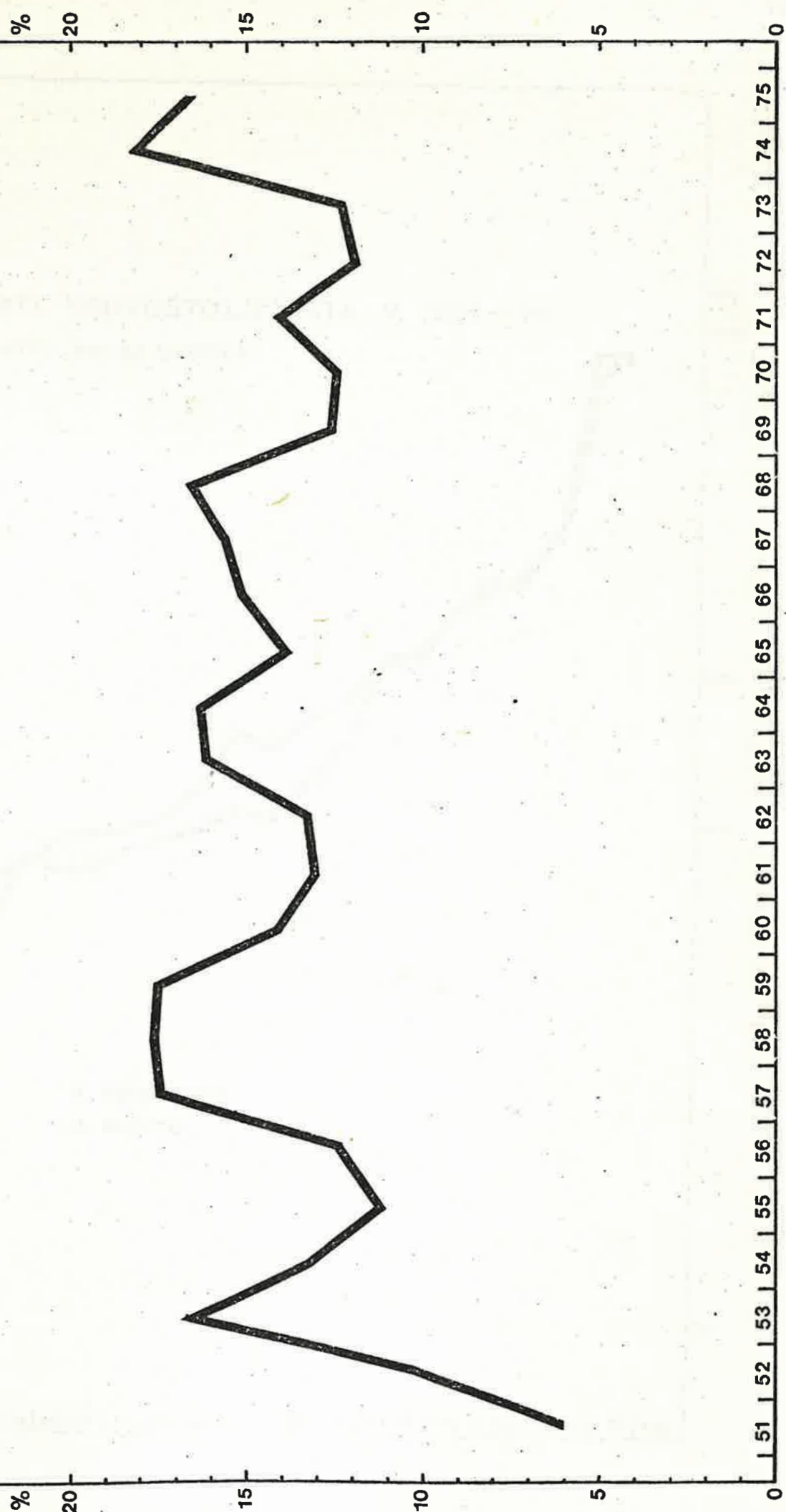
Tuonnin osuus Suomen koko tuonnista oli 1950-luvun lopulta 1970-luvun alkuun trendiltään lievästi laskeva. Tarkasteluajanjakson viimeisinä vuosina Neuvostoliitosta Suomeen tulevan tuonnin arvosuuteen on vaikuttanut lisäävästi raakaöljyn maailmanmarkkinahintojen jyrkkä kohoaminen.

Tuonti on kasvanut vuodesta 1951 vuoteen 1975 arvoltaan 46-kertaiseksi. Sekä sovitun että toteutuneen tuonnin arvon keskimääräinen vuosikasvu on ollut noin 17 prosenttia.

Tuonnin runkosopimuskiintiöt on yleensä jonkin verran ylitetty (kuva 2). Kiintiöiden toteutuminen on ollut varsin täsmällistä 1950-luvun jälkipuoliskolla ja 1970-luvulla. 1950-luvun alussa sekä 1960-luvulla kiintiöt on sen sijaan selvästi ylitetty.

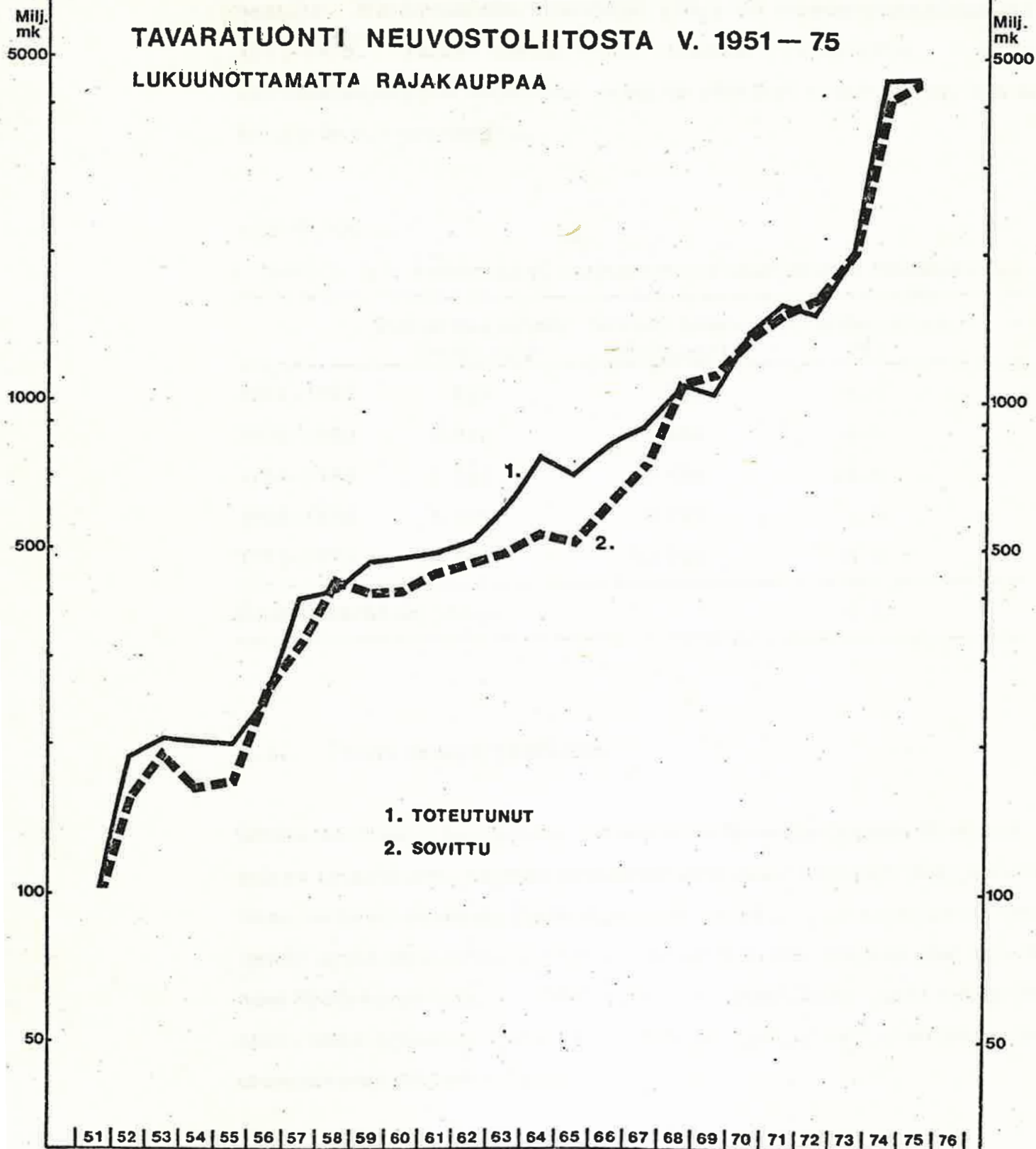
Neuvostoliitosta tulevaa sovittua ja toteutunutta kokonaistuontia kuvaavien aikasarjojen välinen Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.08. Tämän perusteella voi päätellä, että runkosopimukset pystyvät ennakoimaan erittäin hyvin toteutunutta kokonaistuontia. Kiintiöiden ja toteutuneen tuonnin välisistä eroista 22 prosenttia selittyy sillä, että kiintiöt ovat aliarvioineet toteutunutta tuontia (taulukko 1). Yli kaksi kolmannaasta toteutuneen ja sovitun kokonaistuonnin välisistä eroista johtuu lähinnä satunnaisiksi katsottavista tekijöistä.

KUVA 1. NEUVOSTOLIITOSTA TULEVAN TAVARATUONNIN OSUUS SUOMEN KOKO TAVARA -
TUONNISTA V. 1951 - 75

KUVA 2.

TAVARATUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 — 75
LUKUUNOTTAMATTA RAJAKAUPPAA

Asetelmassa 1 on esitetty Neuvostoliitosta tulevan sovitun ja toteutuneen tuonnin arvo sekä kiintiöiden ylitys prosenttina runkosopimuskausittain. Suurimmillaan ylitys on runkosopimuskaudella 1961-1965. Sovittu tuonti ylitettiin tuolloin keskimäärin runsaalla 26 prosentilla. Pienimmillään kiintiöiden ylitys oli runkosopimuskaudella 1971-1975. Tällöin sovitettu tuonti ylitettiin 3 prosentilla. Koko tarkasteluajanjaksolla toteutunut tuonti on ylittänyt arvoltaan sovitun keskimäärin 6.5 prosentilla.

ASETELMA 1.

Tuonnin (pl. rajakauppa) runkosopimuskausittainen toteutuminen

	Toteutunut tuonti (milj.mk)	Sovittu tuonti (milj.mk)	Kiintiön ylitys (%)
1951-1955	893	781	14.4
1956-1960	2 017	1 855	8.7
1961-1965	3 145	2 486	26.5
1966-1970	5 197	4 999	4.0
1971-1975	14 148	13 730	3.0
Keskimääräinen ylitys			6.5

4.2. Tuonti tavararyhmittäin

Edellä suoritetun tarkastelun perusteella Neuvostoliitosta Suomeen tuleva tavaratuonti näyttää arvoltaan seuranneen keskimäärin suhteellisen tarkasti sovittuja runkosopimuskiintiöitä. Tarkastelua on kuitenkin syytä täydentää selvittämällä, millä tavoin kiintiöt ovat toteutuneet hyödykeryhmittäin. Tällä tavoin on mahdollista saada tietoa myös siitä, onko runkosopimuksilla yritetty ja pystytty vaikuttamaan kaupan tavararyhmittäiseen rakenteeseen.

Tuonti jaettiin tarkastelua varten yhdeksään tavararyhmään:

1. Raakaöljy ja öljytuotteet (SITC 33)
2. Raakapuu ja puutavara (SITC 24+63)
3. Koneet ja laitteet (SITC 7+951)
4. Kiinteät polttoaineet (SITC 32)
5. Metallit (SITC 28+67+68+69)
6. Muut raaka-aineet (SITC 26+27+66)
7. Kaasu ja sähkö (SITC 34+35)
8. Maataloustuotteet (SITC 0+1+21+22+29+4+61)
9. Kemian teollisuuden tuotteet (SITC 5)

Tavararyhmät kattavat tarkasteluajanjakson kuluessa vuosittain vaihdellen 98-100 prosenttia toteutuneesta ja 86-100 prosenttia sovitusta tuonnista. Tavararyhmät on lueteltu edellä ja niitä koskevat tarkastelut tullaan tekemään runkosopimuskauden 1971-1975 tilanteen mukaisessa kaupan arvon perusteella määrättyssä suuruusjärjestyksessä. Lueteltuihin tavararyhmiin kuulumattomat hyödykkeet jätetään tavararyhmittäisen tarkastelun ulkopuolelle. Ne ovat kuitenkin luonnollisesti mukana edellä suoritettussa kokonaistuontia koskevassa tarkastelussa.

Taulukossa 1 on esitetty eri tavararyhmien tuonnin sopimuskiintiöiden toteutuvuutta kuvaavia tunnuslukuja (sovitun ja toteutuneen tuonnin arvojen välisen korrelaatiokertoimen neliö, Theilin erisuuruuskerroin sekä sovitun ja toteutuneen tuonnin välisen poikkeaman jakautuma keskiarvo-, varianssi- ja kovarianssiharhaan) ja taulukossa 2 tarkastelun kohteena olevien tuonnin tavararyhmien prosenttiosuudet toteutuneesta ja sovitusta kokonaistuonnista vuosina 1951-1976. Seuraava esitys perustuu näihin taulukoihin.

4.2.1. Raakaöljyn ja öljytuotteiden tuonti

Raakaöljyä ja öljytuotteita on tuotu Neuvostoliitosta Suomeen koko tarkasteluajanjakson ajan. Myös tavararyhmän tuontia koskevat kiintiöt ovat olleet mukana jokaisessa solmitussa runkosopimuksessa. Tavararyhmän merkitys on selvästi kasvanut ajan myötä. Raakaöljy ja öljytuotteet

muodostivat tarkasteluajanjakson ensimmäisellä runkosopimuskaudella keskimäärin noin 1/20 toteutuneesta ja noin kuudenneksen sovitusta tuonnista. Vuosia 1971-1975 koskevassa runkosopimuksessa vastaavat osuudet olivat noin 60 prosenttia toteutuneesta ja noin 50 prosenttia sovitusta tuonnista. Hyödykeryhmän tuonnin osuuden voimakkaaseen kasvuun vaikutti 1950- ja 1960-luvulta ennen muuta se, että öljyn tuontia lisättiin määrällisesti suhteessa muuhun Neuvostoliitosta tulevaan tuontiin. 1970-luvulla osuuden kasvu johtuu puolestaan raakaöljyn maailmanmarkkinahintojen voimakkaasta noususta.

Sovitut raakaöljy- ja öljytuotekiintiöt alitettiin vuoteen 1956 saakka, jonka jälkeen ne on aika ajoin varsin selvästikin ylitetty (kuva 3).

Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.26. Raakaöljy- ja öljytuotekiintiöllä voidaan tämän perusteella ennakoida hyvin tuonnin arvon kehittymistä. Suurimpana tekijänä toteutuneen tuonnin ja runkosopimuskiintiön arvon välisessä poikkeamassa näyttää olevan se, että runkosopimuskiintiö on aliarvioinut toteutuneen tuonnin heilahtelujen suuruuden.

4.2.2. Raakapuun ja puutavaran¹ tuonti

Raakapuuta ja puutavaraa on tuotu Neuvostoliitosta Suomeen vuodesta 1959 lähtien. Kokonaisuudessaan tavararyhmän tuonti Neuvostoliitosta on huomattavasti tässä tarkasteltua suurempaa, sillä raakapuuta tuodaan jatkuvasti suuria määriä myös rajakaupan puitteissa.

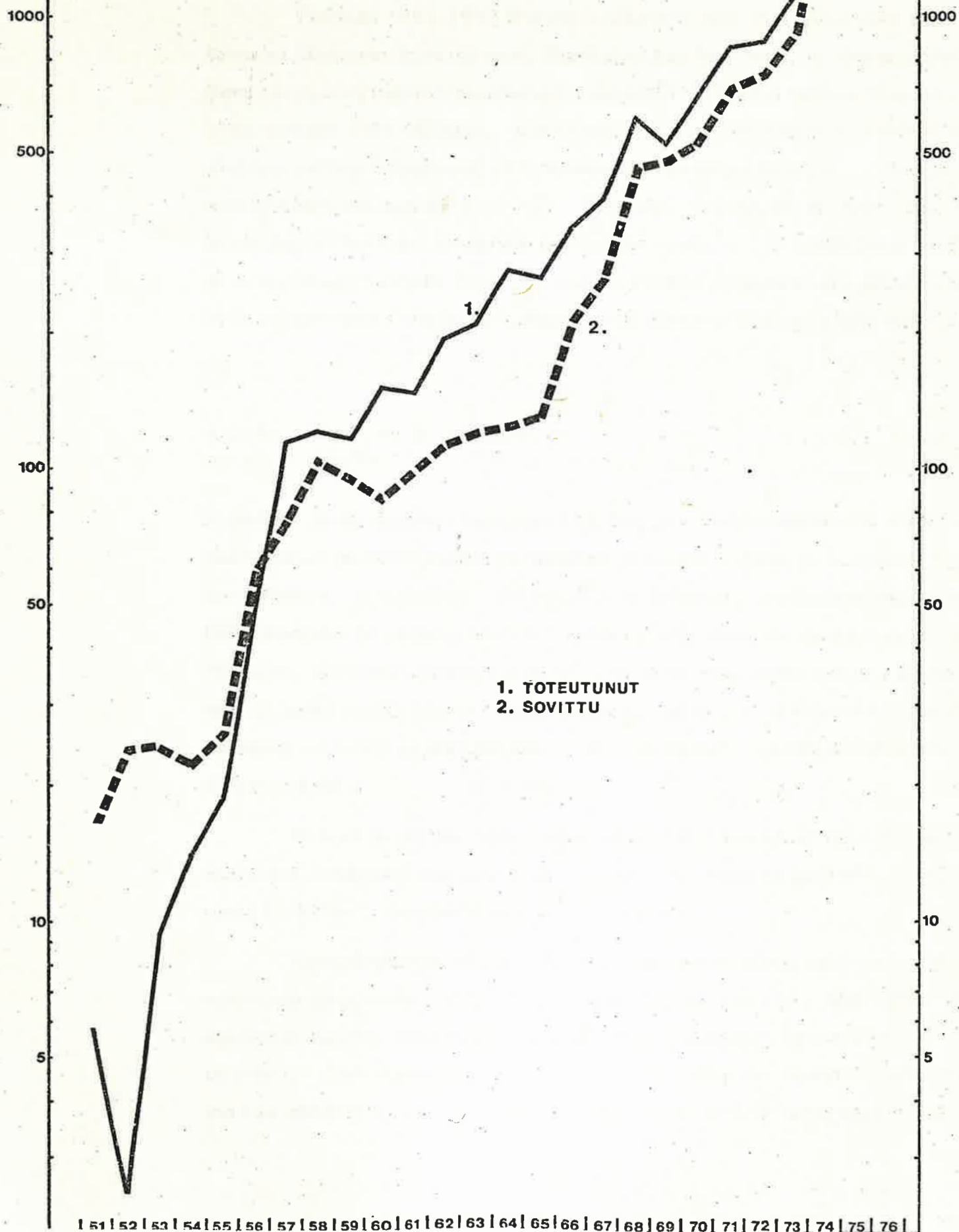
Tavararyhmän tuontia koskevaa kiintiötä ei ollut ensimmäisessä varsinaisessa runkosopimuksessa. Sen sijaan tuonnista sovittiin vuosille 1952-1955 solmitussa lisäsopimuksessa. Kiintiöt eivät kuitenkaan toteutuneet. Tavararyhmän tuontia tapahtui ennen vuotta 1959

1 Tavararyhmä käsittää varsinaisen raakapuun ohella mm. rata- ja kaivospölkkyjä sekä laatikkolautoja.

KUVA 3.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 — 75

RAAKAÖLJY JA ÖLJYTUOTTEET

ainoastaan vuonna 1955, jolloin tuonti oli arvoltaan noin prosentin Neuvostoliitosta tulevasta koko tuonnista.

Vuosien 1952-1955 lisäsopimuksesta lähtien raakapuuta ja puutavaraa koskevat kiintiöt ovat olleet mukana kaikissa runkosopimuksissa. Tavararyhmän tuonnin runkosopimuskiintiö on miltei säännöllisesti ylitetty vuoden 1959 jälkeen. Runkosopimuskiintiöillä ei näytä olleen kovinkaan paljon vaikutusta toteutuneeseen tuontiin (kuva 4). Theilinin erisuuruuskerroin saa arvon 0.55. Kiintiön perusteella voidaan näin ollen korkeintaan heikosti ennustaa raakapuun tuontia. 61 prosenttia sovitun ja toteutuneen tuonnin välisistä vuosittaisista poikkeamista johtuu siitä, että toteutuneen tuonnin heilahtelut ovat olleet jyrkempiä kuin sovitun.

4.2.3. Koneiden ja laitteiden tuonti

Koneiden ja laitteiden tuonnissa suurimpia tavararyhmiä ovat olleet viime vuosina henkilöautot sekä alukset ja niiden koneet ja laitteet. Myös voimalaitos- ja sähkötekniisiä koneita ja laitteita, leikkaavia metallintyöstökoneita ja pajapuristimia, valssaus- ja metallurgisia koneita ja laitteita, kemianteollisuuden koneita ja laitteita, lentokoneita, helikoptereita sekä muita lentotekniisiä laitteita samoin kuin liikkuvaa rautatiekalustoa on tuotu varsin paljon. Tavararyhmään kuuluvat myös aseet ja ammukset.

Koneet ja laitteet ovat olleet tuonnissa omana kiintiönään ensimmäisestä runkosopimuskaudesta lähtien. Koneita ja laitteita on myös tuotu kaikkina tarkasteluajanjakson vuosina.

Tavararyhmän tuonnin osuutta Neuvostoliitosta tulevasta koko tuonnista on pyritty lisäämään. Tähän viittaa mm. se, että niiden osuus sovitusta tuonnista on kasvanut tarkasteluajanjakson kuluessa noin 3-kertaiseksi. Toteutuneen kone- ja laitetuonnin osuuden kasvu on ollut jonkin verran vähäisempää. Koneiden ja laitteiden tuonnin arvo on kuitenkin

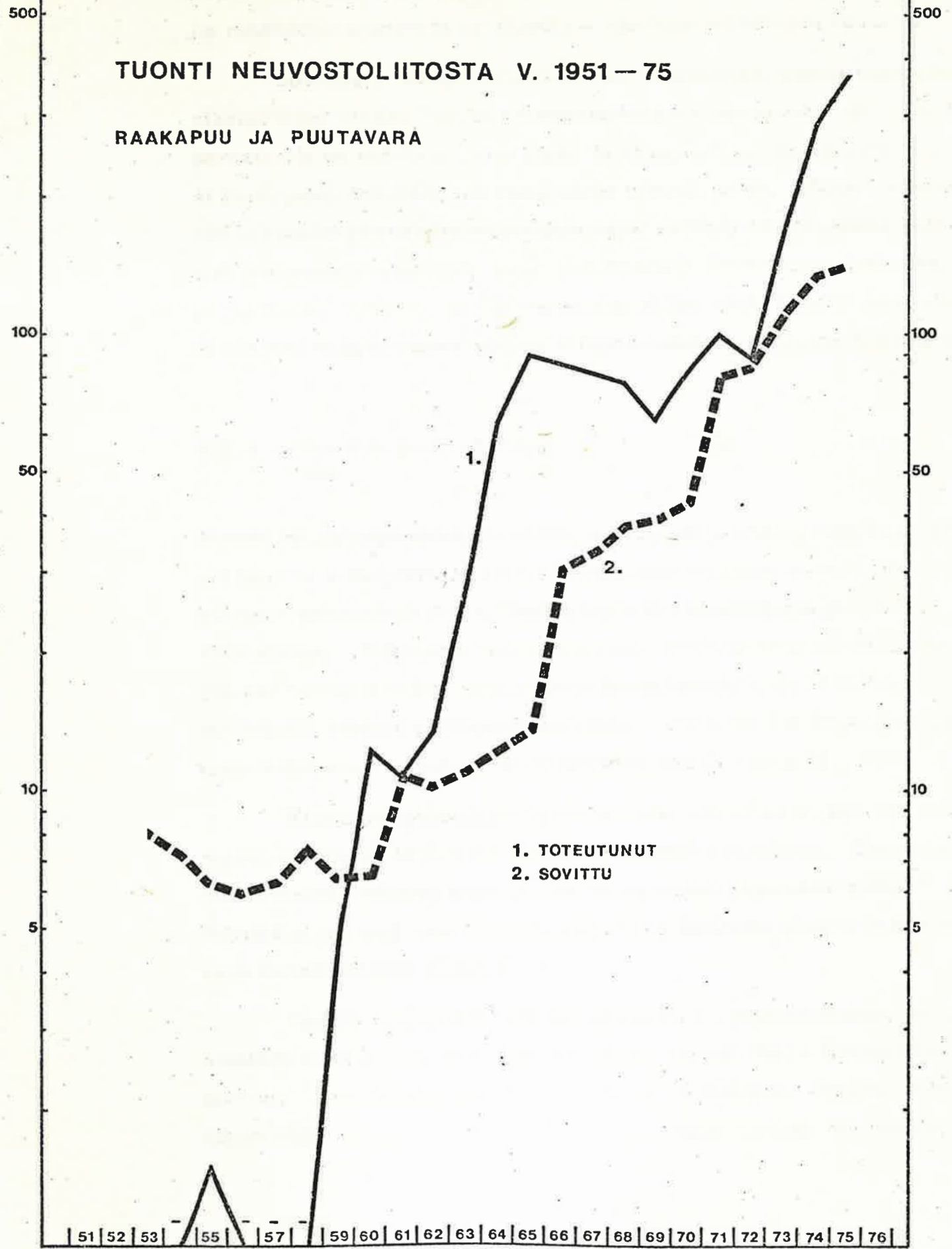
Milj.
mk

Milj.
mk

KUVA 4.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 — 75

RAAKAPUU JA PUUTAVARA

ylittänyt vastaavan runkosopimuskiintiön käypähintaisen arvon vuosina 1954–1956 sekä vuosina 1961–1967. Muina tarkasteluajanjakson vuosina runkosopimuskiintiöt on alitettu — ajoittain selvästikin (kuva 5).

Sovittua ja toteutunutta koneiden ja laitteiden tuontia kuvaavien aikasarjojen välinen Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.68. Tämän perusteella on todettava, että kone- ja laitetuontia koskeva kiintiön arvo ei juuri pysty ennakoimaan toteutuneen tuonnin arvoa. Toteutuneen tuonnin ja runkosopimuskiintiön poikkeamasta selittyy 17 prosenttia sillä, että runkosopimuskiintiöt ovat yliarvioineet toteutuneen koneiden ja laitteiden tuonnin, ja 50 prosenttia sillä, että kiintiöt ovat aliarvioineet toteutuneessa tuonnissa tapahtuneen vuosittaisen heilahtelun.

4.2.4. Kiinteiden polttoaineiden tuonti

Kiinteiden polttoaineiden (kivihiili, antrasiitti ja koksi) tuontia koskevat kiintiöt sisällytettiin erillisinä runkosopimukseen vuonna 1956. Kiinteitä polttoaineita on kuitenkin tuotu Neuvostoliitosta jo vuodesta 1953 alkaen. Toteutunut tuonti ylitti aina 1960-luvun puoliväliin saakka yleensä varsin selvästi vastaavat runkosopimuskiintiöt. 1960-luvun jälkipuoliskolla kiintiöt puolestaan alitettiin. 1970-luvulla toteutunut tuonti on noudatellut varsin tarkkaan sovittua tuontia (kuva 6).

Kiinteiden polttoaineiden osuus koko tuonnista on pysynyt runkosopimuskaudesta 1956–1960 lähtien kutakuinkin ennallaan. Sen sijaan niiden osuus sovitusta tuonnista on tuona aikana kaksinkertaistunut. Näyttää siltä, että runkosopimuskiintiöt on sovitettu tuonnissa vallitsevaan tosiasialliseen tilanteeseen.

Theilin suuruuskerroin saa arvon 0.17, joten kiinteiden polttoaineiden tuontikiintiö pystyy ennakoimaan erittäin hyvin toteutunutta tuontia. Näin on ollut varsinkin aivan viime vuosina. Sopimuskiintiöiden arvojen ja toteutuneen tuonnin arvojen poikkeamista vain varsin

KUVA 5.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 — 75

KONEET JA LAITTEET

Milj.
mkMilj.
mk

500

500

100

100

50

50

10

10

5

5

1. TOTEUTUNUT
2. SOVITTU

51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

500

500

100

100

50

50

10

10

5

5

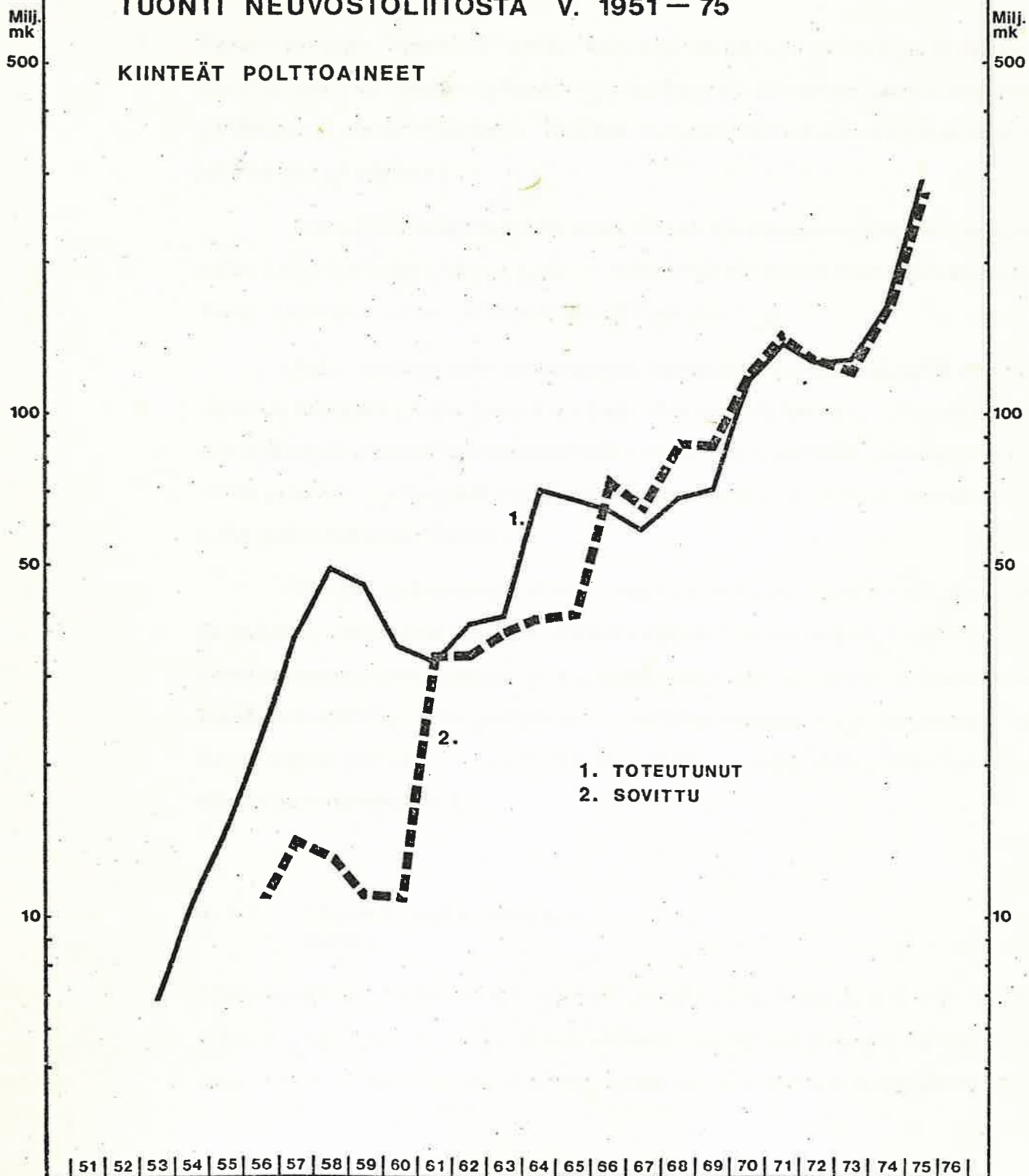
1. TOTEUTUNUT
2. SOVITTU

51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

KUVA 6.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 - 75

KIINTEÄT POLTTOAINEET

vähäinen osa johtuu siitä, että kiintiöt olisivat yli- tai aliarvioineet toteutunutta tuontia tai sen heilahteluja. Poikkeamat on näin ollen katsottava lähinnä satunnaisista tekijöistä johtuviksi.

4.2.5. Metallien tuonti

Tavararyhmän "metallit" tuonti käsittää etupäässä rautaa ja terästä. Suurimmat yksittäiset ryhmät ovat teräsromu ja valssaustuotteet sekä eräät muut metallituotteet. Lisäksi tavararyhmä sisältää metalleja sekä hopeaa ja platinaa.

Metallien tuontikiintiöt ovat olleet runkosopimuksissa mukana koko tarkasteluajanjakson ajan. Metalleja on myös tuotu Neuvostoliitosta kaikkina tarkasteluajanjakson vuosina.

Sekä sovittu että toteutuneen metallien tuonnin osuudet Neuvostoliitosta tulevasta koko tuonnista ovat lievästi laskeneet. Kolmella ensimmäisellä runkosopimuskaudella toteutunut metallien tuonti yleensä ylitti sovittu. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella tilanne on ollut päinvastainen (kuva 7).

Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.35. Runkosopimuskiintiöllä voidaan näin ollen jossain määrin ennakoida metallien tuontia. 61 prosenttia toteutuneen tuonnin ja runkosopimuskiintiön arvon välisistä poikkeamista selittyy sillä, etteivät kiintiöiden muutokset pysty ennakoimaan toteutuneen tuonnin heilahtelujen suuruutta. Loppuosa poikkeamasta johtuu satunnaistekijöistä.

4.2.6. Muiden raaka-aineiden tuonti

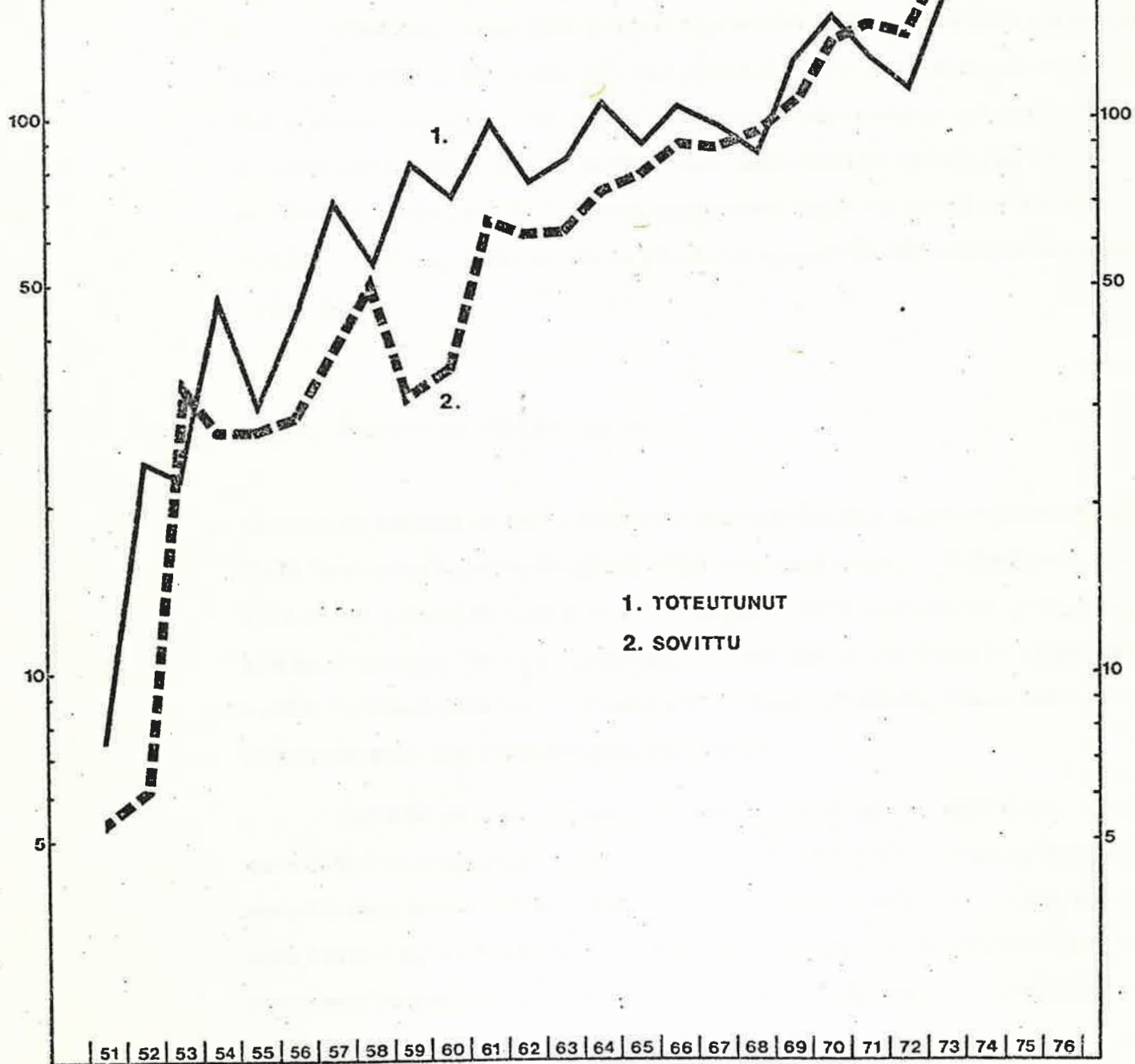
Tavararyhmän "muut raaka-aineet" suurimpina tuontierinä ovat apatiittirikaste, kalisuolat, eräät rakennusmateriaalit sekä suola. Ryhmään kuuluvat myös tekstiilikuidut, joiden tuonnista erityisesti puuvilla on keskei-

KUVA 7.

Milj.
mk
500Milj.
mk
500

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 — 75

METALLIT

sellä sijalla. Tämän sisällöltään varsin heterogeenisen tavararyhmän tuotteita on ollut niin solmituissa runkosopimuskiintiöissä kuin myös toteutuneessa tuonnissa koko tarkasteluajanjakson ajan, siis vuodesta 1951 lähtien. Toteutuneen tuonnin osuus koko tuonnista kasvoi vuodesta 1951 aina kolmannelle runkosopimuskaudelle saakka, jonka jälkeen osuudessa on tapahtunut selvä lasku. Tavararyhmän sovitun tuonnin osuus koko sovitusta tuonnista on sen sijaan ollut trendinomaisesti laskeva.

Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.38. Ryhmän runkosopimuskiintiöiden arvot pystyvät siis jossain määrin ennakoimaan toteutuneen tuonnin arvoja. Peräti 72 prosenttia runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen tuonnin välisistä poikkeamista näyttää selittyvän lähinnä satunnaistekijöiden avulla. Runkosopimuskiintiöt on selvästi alitettu 1950-luvulla. Tämän jälkeen on tuonti ollut arvoltaan lähempänä sovittua (kuva 8).

4.2.7. Kaasun ja sähkön tuonti

Kaasua ja sähköä ei tuotu kahdella ensimmäisellä runkosopimuskaudella. Niitä koskevia kiintiöitäkään ei ollut sopimuksissa. Sähkövirta tuli tuontitavarana runkosopimukseen P.M. -merkinnöin kolmannelle runkosopimuskaudella vuonna 1961 ja luonnonkaasu vastaavin merkinnöin seuraavalla runkosopimuskaudella. Vuonna 1975 tavararyhmän osuus oli 1/20 niin sovitusta kuin toteutuneestakin tuonnista.

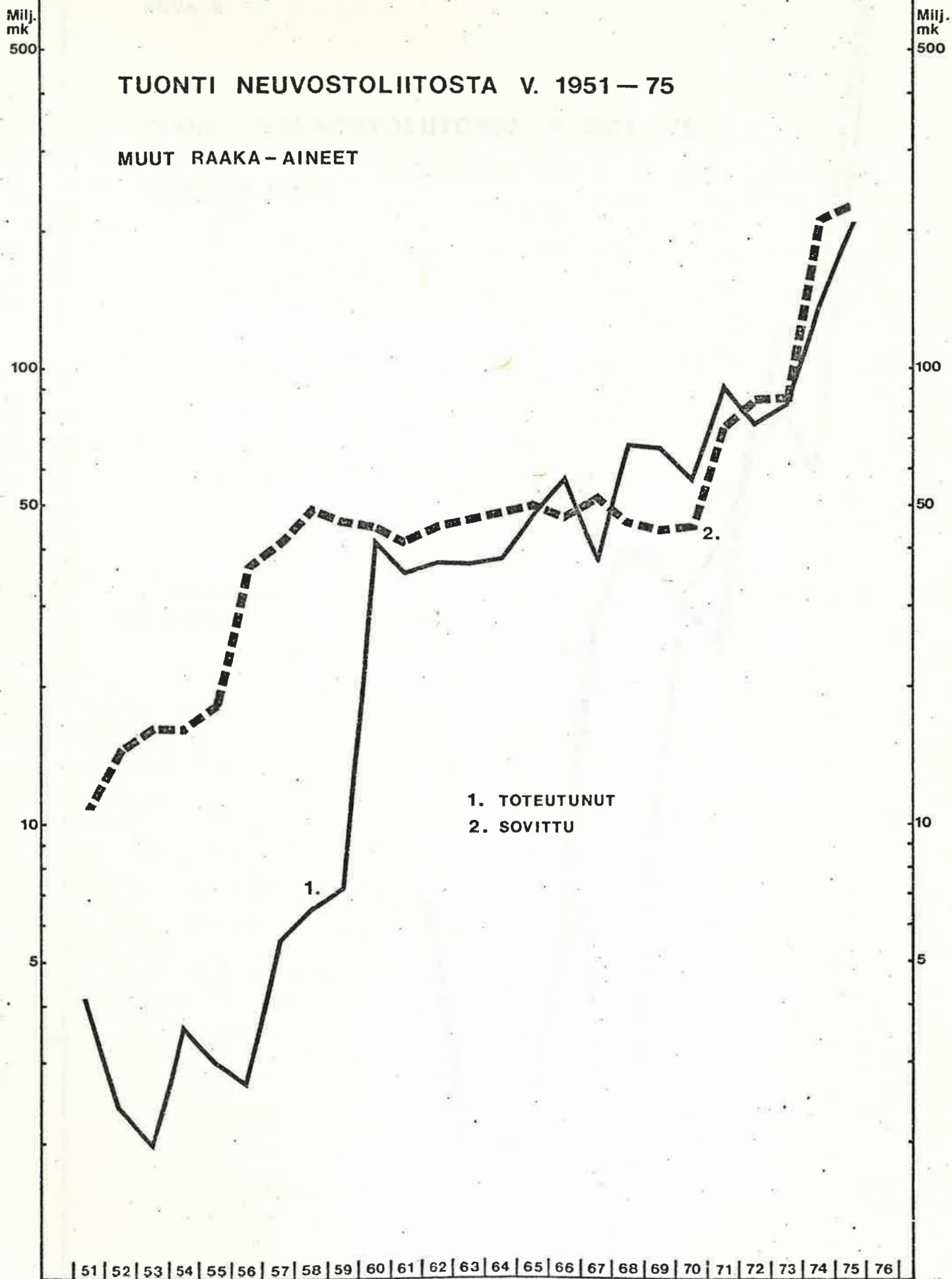
Sähkön ja kaasun tuonti on vuotta 1967 lukuun ottamatta noudatellut varsin hyvin arvoltaan sovittuja kiintiöitä (kuva 9). Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.28. Runkosopimuskiintiöt ovat näin ollen ennakoineet varsin hyvin tuontia. 73 prosenttia runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen tuonnin poikkeamista on laskettava lähinnä satunnaisten tekijöiden osalle.¹

1 Tunnuslukuja laskettaessa ei ole otettu huomioon vuosia 1960-1965, jolloin koko tavararyhmän kiintiöt olivat P.M.-merkintöjä ja kiintiöiden toteutuminen näin ollen määritelmällisesti 100-prosenttista.

KUVA 8.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 - 75

MUUT RAAKA - AINEET

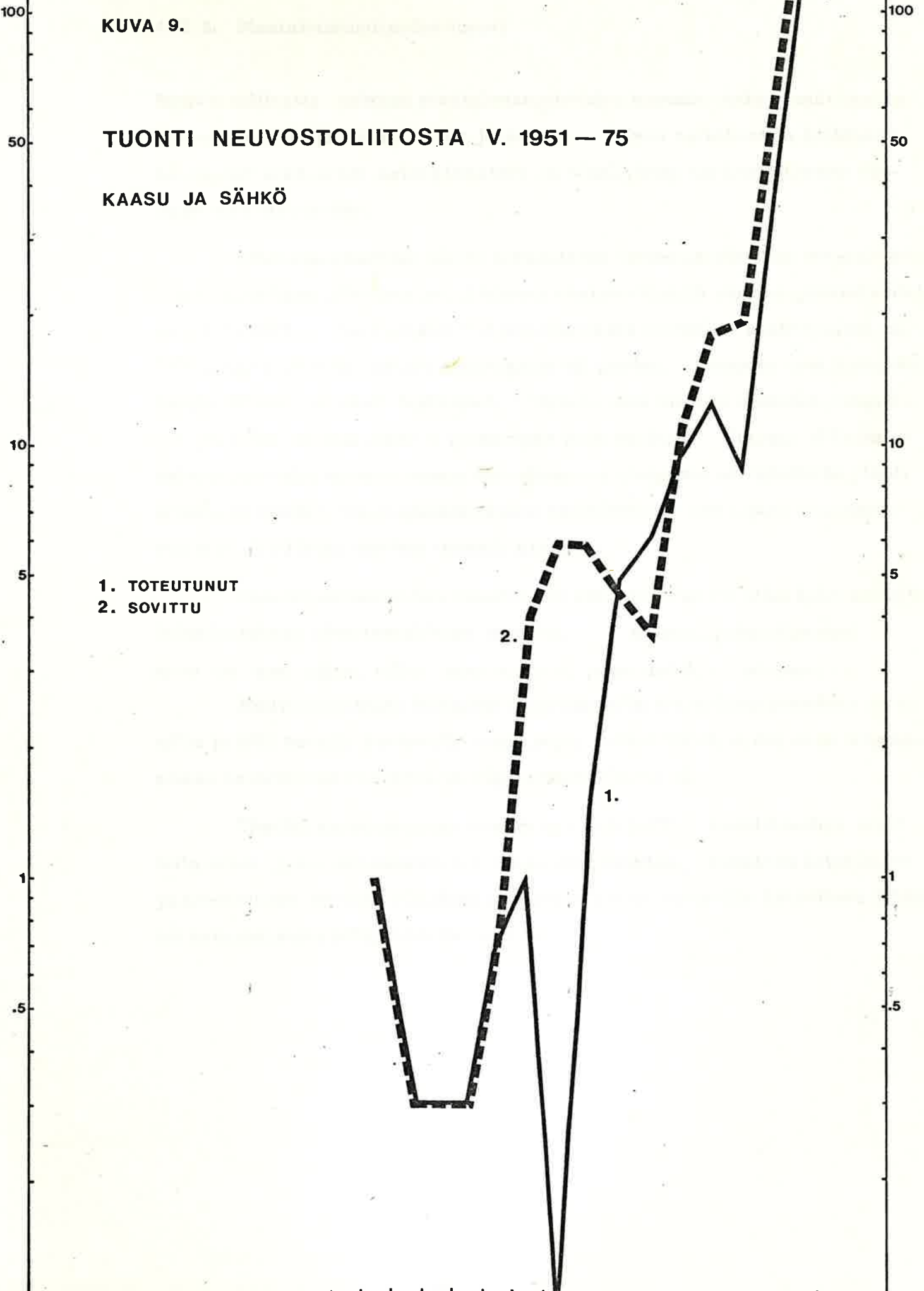
Milj. mk

KUVA 9.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 - 75

KAASU JA SÄHKÖ

1. TOTEUTUNUT
 2. SOVITTU

1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976

4.2.8. Maataloustuotteiden tuonti

Neuvostoliitosta tulevan maataloustuotteiden tuonnin tärkeimmät tavaryhmittä ovat vilja, eräät rehut ja sokeri. Myös turkikset ja turkisraaka-aineet sekä eräät kalavalmisteet on sisällytetty tarkasteltavana olevaan tavaryhmään.

Maataloustuotteet olivat tarkastelun kohteena olevista tavaryhmittä arvoltaan ylivoimaisesti suurin ensimmäisellä runkosopimuskaudella 1951-1955. Ne muodostivat toteutuneesta tuonnista keskimäärin yli 2/3 ja sovitustakin tuonnista runsaasti yli puolet. Osuudet ovat kuitenkin tämän jälkeen selvästi laskeneet. Toteutuneen tuonnin osuuden putoaminen on ollut jossain määrin jyrkempää kuin sovitun. Vuonna 1975 maataloustuotteiden tuonnin osuus toteutuneesta tuonnista oli häviävän pieni. Kyseisen vuoden maataloustuotteiden tuontikiintiöt sen sijaan muodostivat noin 1/20 koko sovitun tuonnin arvosta.

Maataloustuotteiden toteutuneen tuonnin arvo on ollut koko tarkasteluajanjakson ajan trendiltään laskeva. Runkosopimuskiintiön arvo on sen sijaan ollut aikauraltaan pikemminkin nouseva.

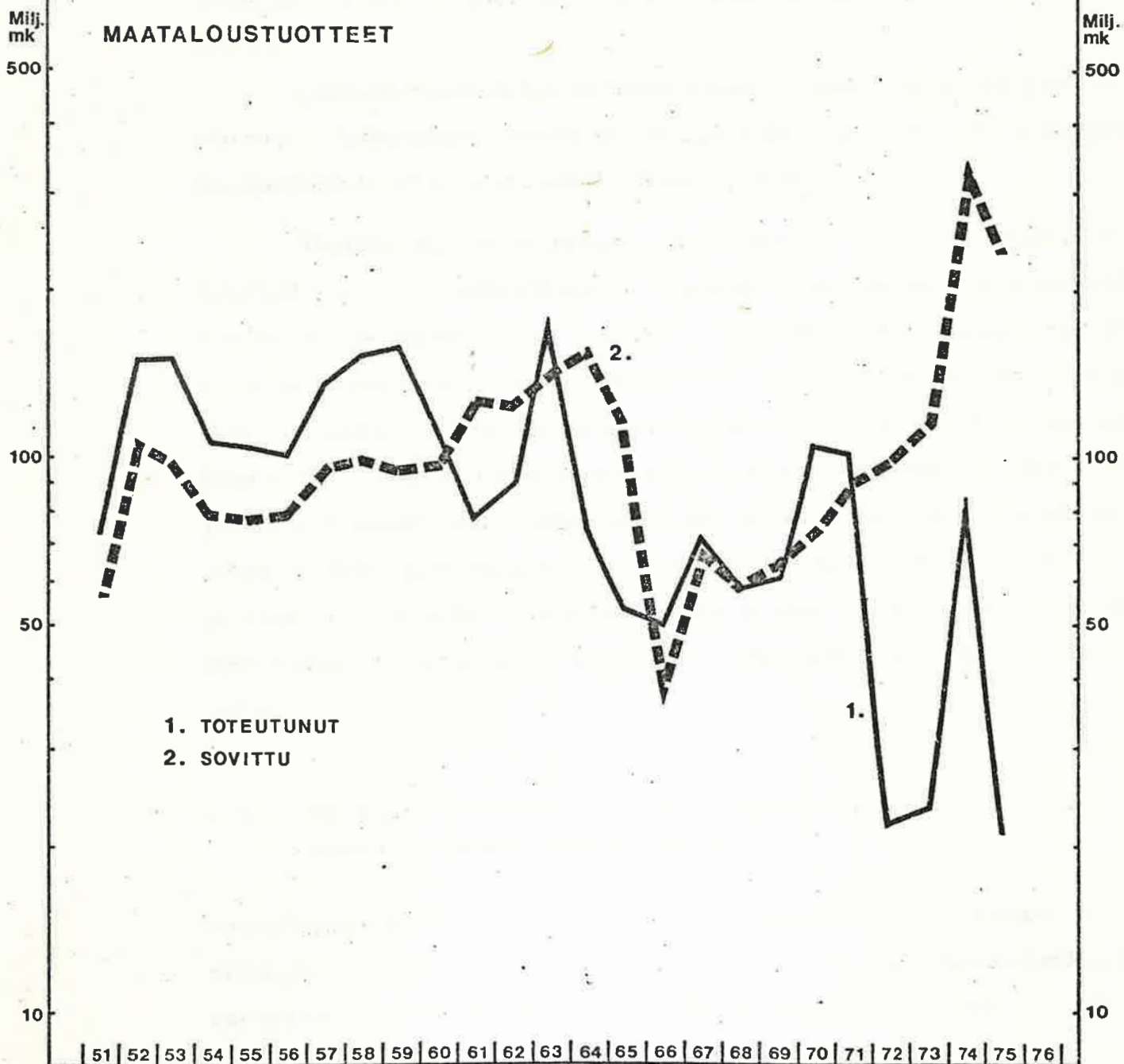
Neuvostoliitosta Suomeen tapahtuneella maataloustuotteiden tuonnilla ja tätä tuontia koskevilla runkosopimuskiintiöillä ei ole ollut käytännössä havaittavaa keskinäistä riippuvuutta (kuva 10).

Theilin erisuuruuskertoimen arvo on 0.79. Tuontikiintiöt eivät näin ollen pysty ennakoimaan toteutunutta tuontia. Valtaosa kiintiöiden ja toteutuneen tuonnin välisistä poikkeamista on kuitenkin katsottava lähinnä satunnaisista tekijöistä johtuviksi.

KUVA 10.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951 - 75

MAATALOUSTUOTTEET

4.2.9. Kemian teollisuuden tuotteiden tuonti

Neuvostoliitosta Suomeen tuotavia kemiallisia tuotteita ovat mm. kalsinoitu ja kaustinen sooda, kreosoottijöly, sinkkivalkoinen, litoponi, hartsi ja glyseriini sekä eräät väkilannoitteet. Tavararyhmään kuuluvia tuotteita on tuotu koko tarkasteluajanjakson ajan. Kiintiöinä nämä tuotteet tulivat mukaan vuosille 1952-1955 solmituissa lisäsopimuksissa. Tuoteryhmän osuus sekä sovitusta että toteutuneesta tuonnista on ollut tarkasteluajanjaksolla varsin vähäinen. Se on vaihdellut yhden ja neljän prosentin välillä.

Kemian teollisuuden tuotteiden runkosopimuskiintiöt on yleensä ylitetty. Toteutuneen tuonnin arvon ka svu on ollut tasaisempaa kuin runkosopimuskiintiöt olisivat edellyttäneet (kuva 11).

Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.35, joten runkosopimuskiintiöillä voidaan suhteellisen hyvin ennustaa kemian teollisuuden tuotteiden tuontia Neuvostoliitosta siitökin huolimatta, että runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen tuonnin vaihtelut ovat olleet jyrkkyydeltään aivan eri suuruusluokkaa. Syynä ennustettavuuteen on se, että niin runkosopimuskiintiöiden arvoa kuin toteutuneen tuonnin arvoakin kuvaavien aikasarjojen käännepestet ovat yleensä sattuneet samoille vuosille. Runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen tuonnin välisistä poikkeamista selittyy 40 prosenttia satunnaisten tekijöiden avulla ja yhteensä 60 prosenttia toteutuneen tuonnin aliarvioimisella sekä sen vaihteluiden suuruuden yliarvioimisella.

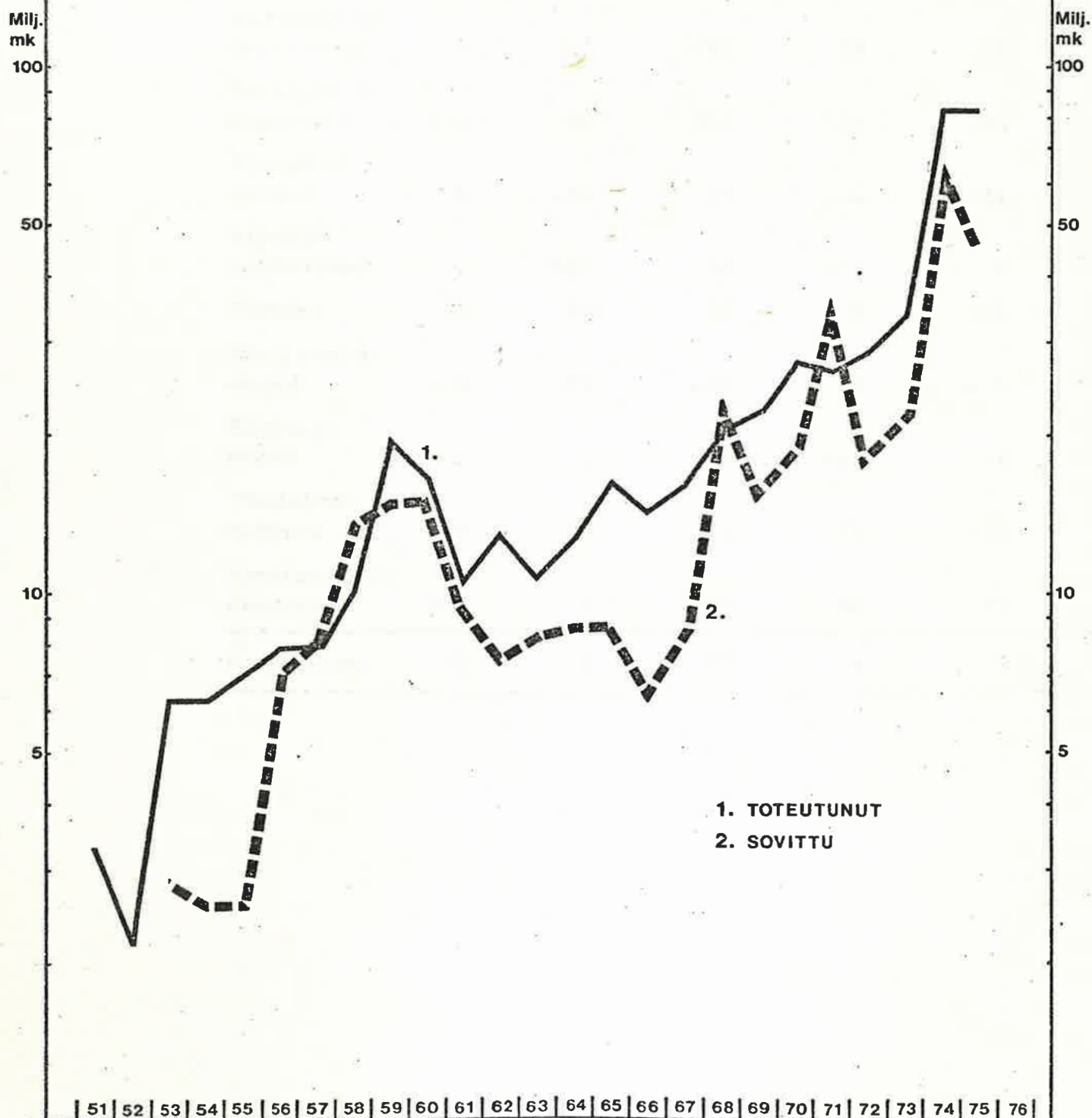
4.3. Tiivistelmä runkosopimuskiintiöiden toteutumisesta tuonnissa runkosopimuskausittain

Asetelmassa 2 on esitetty Neuvostoliitosta tulevan tuonnin tavararyhmittäinen toteutuvuus eri runkosopimuskausina. Taulukko kuvaa kunkin tavararyhmän osalta kiintiön suhteellista ylitystä prosentteina eri runkosopimuskausina. Ensimmäisen runkosopimuskauden kiintiöihin on lisätty

KUVA 11.

TUONTI NEUVOSTOLIITOSTA V. 1951—75

KEMIAN TEOLLISUUDEN TUOTTEET

vuosille 1952-1955 solmitun lisäsopimuksen kiintiöt.

ASETELMA 2.

Tuonnin tavararyhmittäinen toteutuminen runkosopimuskausittain

	Suhteellinen kiintiön ylitys, %				
	1951-1955 +lisäsopim.	1956-1960	1961-1965	1966-1970	1971-1975
Raakaöljy ja öljytuotteet	-56	31	83	29	28
Raakapuu ja puutavara	-93	-48	252	114	82
Koneet ja laitteet	6	-56	79	-22	-41
Kiinteät polttoaineet	.	209	34	-13	2
Metallit	31	73	32	8	-26
Muut raaka- aineet	-80	-71	-17	21	-6
Kaasu ja sähkö	.	.	0	-44	-16
Maatalous- tuotteet	40	41	-34	12	-72
Kemian teoll. tuotteet	206	5	48	36	37
Koko tuonti	14	9	27	4	3

Koko tuonti on noudatellut runkosopimuksessa kullekin vuodelle sovittua arvoa huomattavasti tarkemmin kuin yksikään tarkastelun kohteena olevasta 9 tavararyhmästä. Toteutunut tuonti on ylittänyt sopimuskausittain sovittua jokaisella tarkastelun kohteena olevalla viidellä runkosopimuskaudella. Suurimmillaan keskimääräinen ylitys oli 27 prosenttia vuosina 1961-1965 ja pienimmillään kolme prosenttia vuosina 1971-1975.

Raakaöljyn ja öljytuotteiden tuonti alitti sovittua tuonnin ensimmäisellä runkosopimuskaudella. Se oli tuolloin arvoltaan vajaat puolet sovittua tuonnista. Tämän jälkeen kyseisen tavararyhmän tuonti on runkosopimuskausittain säännöllisesti ylittänyt sovittua tuonnin. Suurimmillaan ylitys oli runkosopimuskaudella 1961-1965, jolloin raakaöljyn ja öljytuotteiden tuonti ylitti arvoltaan peräti 83 prosentilla vastaavan runkosopimuksessa sovittua arvoa.

Raakapuun ja puutavaran tuontikiintiöt alitettiin erittäin selvästi kahdella ensimmäisellä runkosopimuskaudella ja ylitettiin yhtä selvästi sitä seuraavina kolmena runkosopimuskaudena.

Koneiden ja laitteiden tuontikiintiöt toteutuivat keskimääräisesti kutakuinkin tarkkaan ensimmäisellä ja ylitettiin erittäin selvästi kolmannella runkosopimuskaudella. Sen sijaan toisella, neljännellä ja viidennellä runkosopimuskaudella toteutuneet kiintiöt selvästi alitettiin. Suurimmillaan runkosopimuskiintiöiden keskimääräinen alitus oli 56 prosenttia toisella runkosopimuskaudella.

Kiinteiden polttoaineiden tuonti ylitti runkosopimuksessa ensimmäistä kertaa mukana olleet kiintiöt runkosopimuskaudella 1956-1960 erittäin selvästi. Toteutunut tuonti oli arvoltaan peräti kolminkertainen sovittuun verrattuna. Tämän jälkeen toteutunut tuonti on runkosopimuskausittain tarkentunut kohti sovittua kiintiötä.

Metallien tuonti ylitti runkosopimuskausittain selvästi sovitut kiintiöt kolmella ensimmäisellä runkosopimuskaudella sekä hieman myös neljännellä runkosopimuskaudella. Runkosopimuskaudella 1971-1975 kiintiöt alitettiin keskimäärin noin neljänneksellä.

Muut raaka-aineet -tavararyhmän kiintiöt alitettiin erittäin selvästi kahdella ensimmäisellä runkosopimuskaudella. Kolmannellakin runkosopimuskaudella keskimääräinen alitus oli vielä noin kuudennes kiintiön arvosta. Runkosopimuskaudella 1966-1970 kiintiöt puolestaan ylitettiin keskimäärin viidenneksellä. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella kiintiöt toteutuivat lähes sellaisinaan.

Kaasun ja sähkön tuonnissa ensimmäisen kerran mukana ollut runkosopimuskiintiö toteutui kolmannella runkosopimuskaudella. Toteutuminen oli kuitenkin määritelmällistä, koska kysymyksessä oli pelkkä sähkövirran tuontia koskeva P.M. -merkintä ja kiintiön arvoksi on merkitty toteutuneen tuonnin arvo sellaisenaan. Kahdella viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella kaasun ja sähkön tuonnin kiintiöt on alitettu varsin selvästi. Runkosopimuskaudella 1971-1975 tämä johtuu osaksi siitä, että maakaasun käyttö on ollut ennakoitua vähäisempää.

Maataloustuotteiden runkosopimuskiintiöiden arvo ylitettiin kahdella ensimmäisellä runkosopimuskaudella keskimäärin 40 prosentilla ja alitettiin lähes yhtä selvästi kolmannella runkosopimuskaudella. Neljännellä runkosopimuskaudella kiintiöt jälleen hieman ylitettiin. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella maataloustuotteiden toteutunut tuonti oli keskimäärin vain runsas neljännes sovitusta tuonnista.

Kemian teollisuuden tuotteiden tuontikiintiöt ylitettiin keskimäärin peräti 200 prosentilla ensimmäisellä runkosopimuskaudella. Toisella runkosopimuskaudella tuontikiintiöt kutakuinkin toteutuivat. Tämän jälkeen kiintiöiden ylitys on ollut keskimäärin noin 2/5.

5. SUOMEN VIENNI NEUVOSTOLIITTOON VUOSINA 1951 - 1975

5.1. Kokonaisvientä

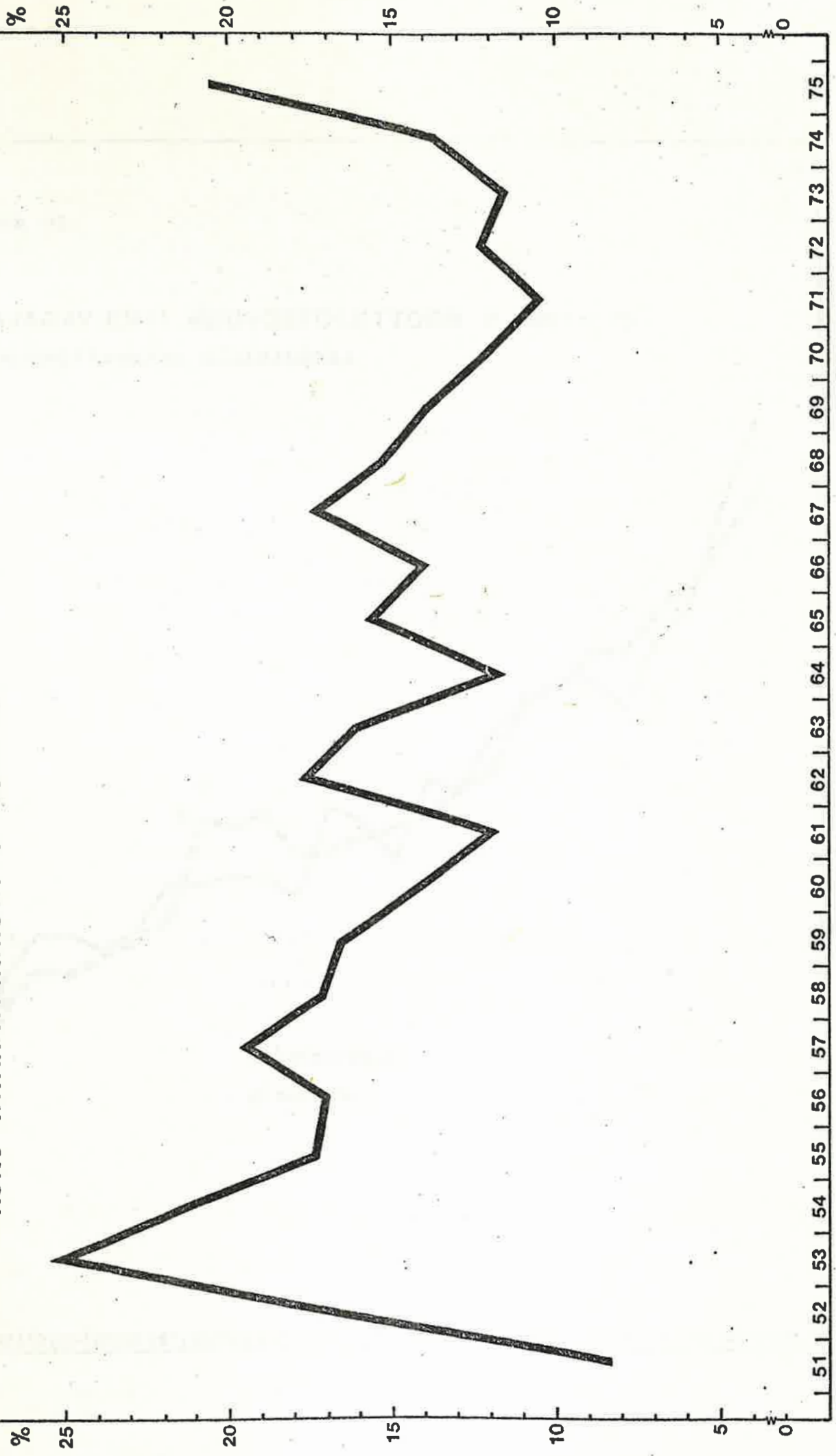
Suomesta Neuvostoliittoon menevän viennin osuus Suomen koko viennistä on vaihdellut tarkasteluajanjakson kuluessa varsin voimakkaasti. Osuus oli suurimmillaan eli 25.6 prosenttia kokonaisviennistä vuonna 1953 ja pienimmillään eli 8.4 prosenttia kokonaisviennistä vuonna 1951 (kuva 12). Suomesta Neuvostoliittoon menevän viennin osuus Suomen kokonaisviennistä on ollut 1950- ja 1960-luvuilla trendiltään lievästi laskeva. 1970-luvulla osuus on kuitenkin kääntynyt uuteen nousuun. Tuolloin se on vaihdellut 10.6 prosentin (1971) ja 20.6 prosentin (1975) välillä. Syynä viennin voimakkaaseen kasvuun tarkasteluajanjakson viimeisinä vuosina on ennen muuta öljyn hinnan nousun vuoksi tapahtuneen tuonnin arvon lisäyksen maksaminen bilateraali-kaupan puitteissa lisätoimituksin.

Toteutunut vienti Suomesta Neuvostoliittoon on tarkasteluajanjakson kuluessa kasvanut markkamääräiseltä arvolta 26- ja sovittu vienti 17-kertaiseksi. Toteutuneen viennin keskimääräinen vuosittainen kasvuprosentti on ollut 14.5 ja sovitun 12.6.

Suomesta Neuvostoliittoon menevä vienti on noudatellut arvoltaan varsin tarkasti runkosopimuskiintiöitä. Suurin poikkeama oli vuosina 1958-1961 ja vuonna 1971, jolloin sovitut kiintiöt jäivät selvästi täytty-mättä, sekä vuosina 1974 ja 1975, jolloin runkosopimuskiintiöt lisätoimi-tusten vuoksi selvästi ylitettiin (kuva 13).

Runkosopimusten mukaista ja toteutunutta kokonaisvientiä kuvaavien aikasarjojen välinen Theilin erisuuruiskerroin saa arvon 0.22. Runkosopimuskiintiöt pystyvät näin ollen ennakoimaan hyvin toteutunutta Neuvostoliittoon menevää kokonaisvientiä. Toteutuneen viennin säännöllistä yli- tai aliarviointia ei ole tapahtunut. Ainoastaan prosentti runkosopimusten mukaisen sovitun ja toteutuneen kokonaisviennin ar-

KUVA 12. NEUVOSTOLIITTOON SUUNTAUTUVAN TAVARAVIENNIN PROSENTTIOSUUS SUOMEN
KOKO TAVARAVIENNISTÄ V. 1951 -- 75

KUVA 13.

TAVARAVIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951 – 75
LUKUUNOTTAMATTA RAJAKAUPPAA

Milj.
mk

Milj.
mk

5000

5000

1000

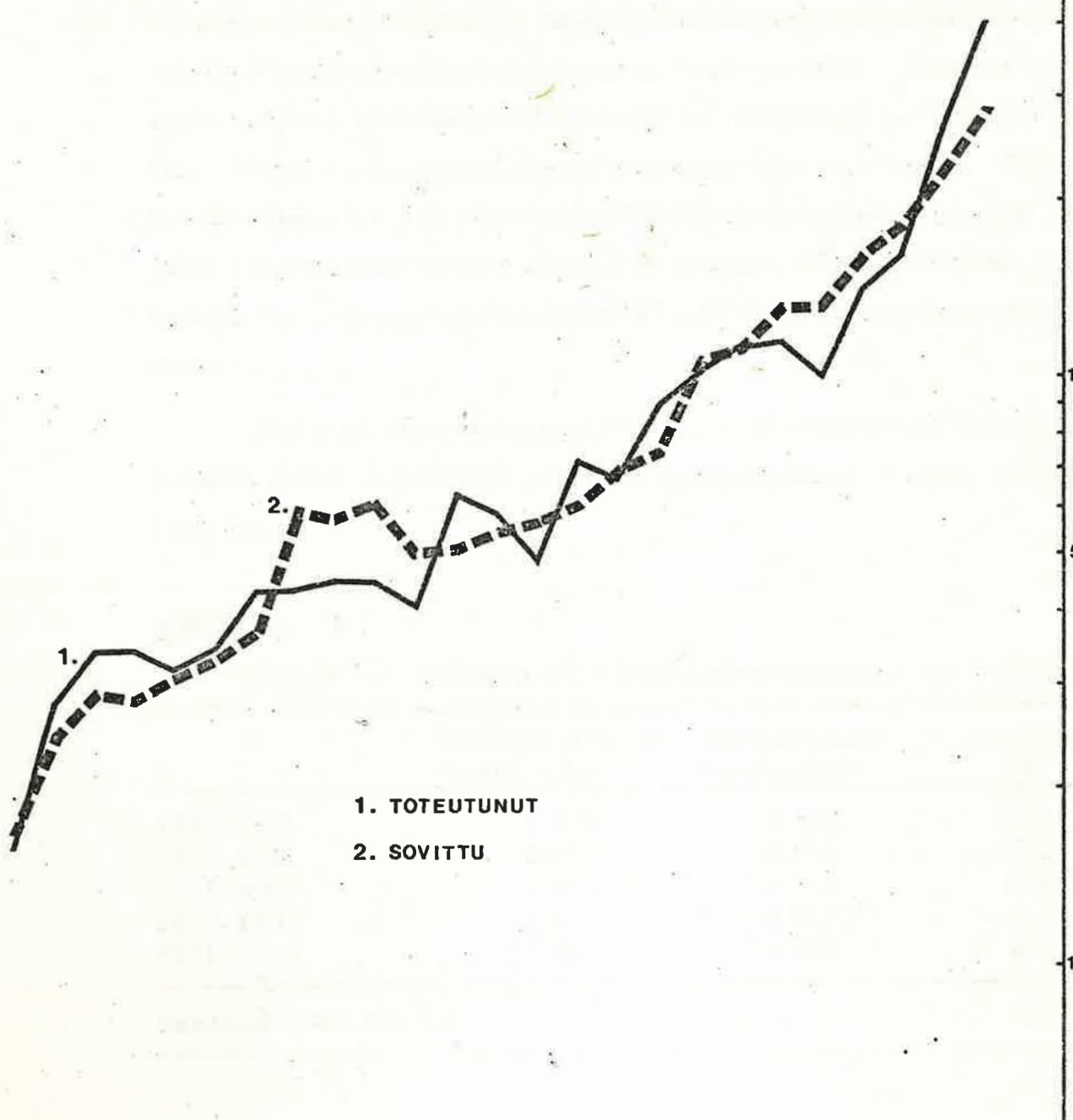
1000

500

500

100

100

51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76

von poikkeamista johtuu tasoharhasta. Peräti 60 prosenttia poikkeamista on selitettävissä satunnaisista tekijöistä johtuviksi. Runkosopimuskiintiöt eivät kuitenkaan pysty ennakoimaan Neuvostoliittoon menevää kokonaisvientiä yhtä hyvin kuin Neuvostoliitosta Suomeen tulevaa kokonaistuontia.

Asetelmassa 3 on esitetty Neuvostoliittoon menevän sovitun ja toteutuneen viennin kehittyminen miljoonina markkoina sekä kiintiöiden ylitys prosentteina runkosopimuskausittain. Suurimmillaan poikkeama sovitusta viennistä on ollut toisella runkosopimuskaudella 1956-1960, jolloin kiintiöt alitettiin keskimäärin 16 prosentilla. Kiintiöt alitettiin myös runkosopimuskaudella 1966-1970. Alitus oli tuolloin 2.3 prosenttia. Muina runkosopimuskausina vientikiintiöt on ylitetty. Suurimmillaan kiintiöiden ylitys oli ensimmäisellä runkosopimuskaudella 1951-1955, jolloin toteutuneen viennin arvo ylitti sovitun 10.6 prosentilla. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella 1971-1975 vastaava ylitys oli 8.3 prosenttia.

Koko tarkasteluajanjaksolla 1951-1975 toteutunut Neuvostoliittoon menevä vienti on ylittänyt arvoltaan sovitun viennin keskimäärin 2.4 prosentilla.

ASETELMA 3

Viennin (pl. rajakauppa) runkosopimuskausittainen toteutuminen

	Toteutunut vienti (milj. mk)	Sovittu vienti (milj. mk)	Kiintiön ylitys (%)
1951-1955	1 420	1 284	10.6
1956-1960	2 087	2 486	- 16.0
1961-1965	2 818	2 741	2.8
1966-1970	4 875	4 992	- 2.3
1971-1975	10 763	9 938	8.3
Keskimääräinen ylitys			2.4

5.2. Vienti tavararyhmittäin

Vienti jaettiin tavararyhmittäistä tarkastelua varten seitsemään tavararyhmään seuraavasti:

1. Kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteet (SITC 25+64)
2. Metalliteollisuuden tuotteet (SITC 67+68+69+7)
3. Maataloustuotteet (SITC 0)
4. Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotteet (SITC 65+84)
5. Kulutustavarat (pl. vaatteet) sekä eräät muut valmiit tavarat (SITC 8-84)
6. Kemian teollisuuden tuotteet (SITC 5)
7. Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteet (SITC 24+63)

Tavararyhmät kattavan yhdessä vuosittain vaihdellen 97-100 prosenttia toteutuneesta tuonnista ja 94-99 prosenttia sovitusta tuonnista. Edellä lueteltuihin tavararyhmiin kuulumattomat tavarat on jätetty tavararyhmittäisen tarkastelun ulkopuolelle. Vastaavasti kuin tuonnin, vienninkin tavararyhmittäinen tarkastelu suoritetaan runkosopimuskauden 1971-1975 kauppavaihdon arvon mukaisessa suuruusjärjestyksessä.

Taulukossa 3 on esitetty viennin runkosopimuskiintiöiden toteutus hyödykeryhmittäin eräiden tunnuslukujen avulla laskettuna. Tunnusluvut ovat samat kuin tuontia koskevassa tarkastelussa. Taulukossa 4 on esitetty tarkastelun kohteena olevien viennin tavararyhmien prosenttiosuudet toteutuneesta ja sovitusta kokonaisviennistä vuosina 1951-1975. Seuraavassa hyödykeryhmittäisessä tarkastelussa nojaututaan näihin taulukoihin.

5.2.1. Kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden vienti

Kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteita on viety Neuvostoliittoon koko tarkasteluajanjakson 1951-1975 ajan. Vastaava vientikiintiö on samoin ollut koko tarkasteluajanjakson ajan mukana runkosopimuksissa.

Ensimmäisessä runkosopimuksessa kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteita oli mukana vain yksi ryhmä: teknilliset paperit. Seuraavissa runkosopimuksissa ryhmän kiintiö on koostunut selluloosasta, paperista, kartongista sekä paperi- ja kartonkijalosteista.

Kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden suhteellinen osuus niin sovitusta kuin toteutuneestakin Neuvostoliittoon menevästä viennistä on selvästi kasvanut tarkasteluajanjakson kuluessa. Runkosopimuskaudella 1971-1975 kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteet olivat merkittävin Neuvostoliittoon menevän viennin hyödykeryhmä. Niiden osuus oli tuolloin keskimäärin n. 2/5 toteutuneesta ja vajaa 1/3 sovitusta viennistä. Ensimmäisellä runkosopimuskaudella hyödykeryhmän osuus oli keskimäärin vain noin 10 prosenttia toteutuneesta ja vajaa 10 % sovitusta viennistä.

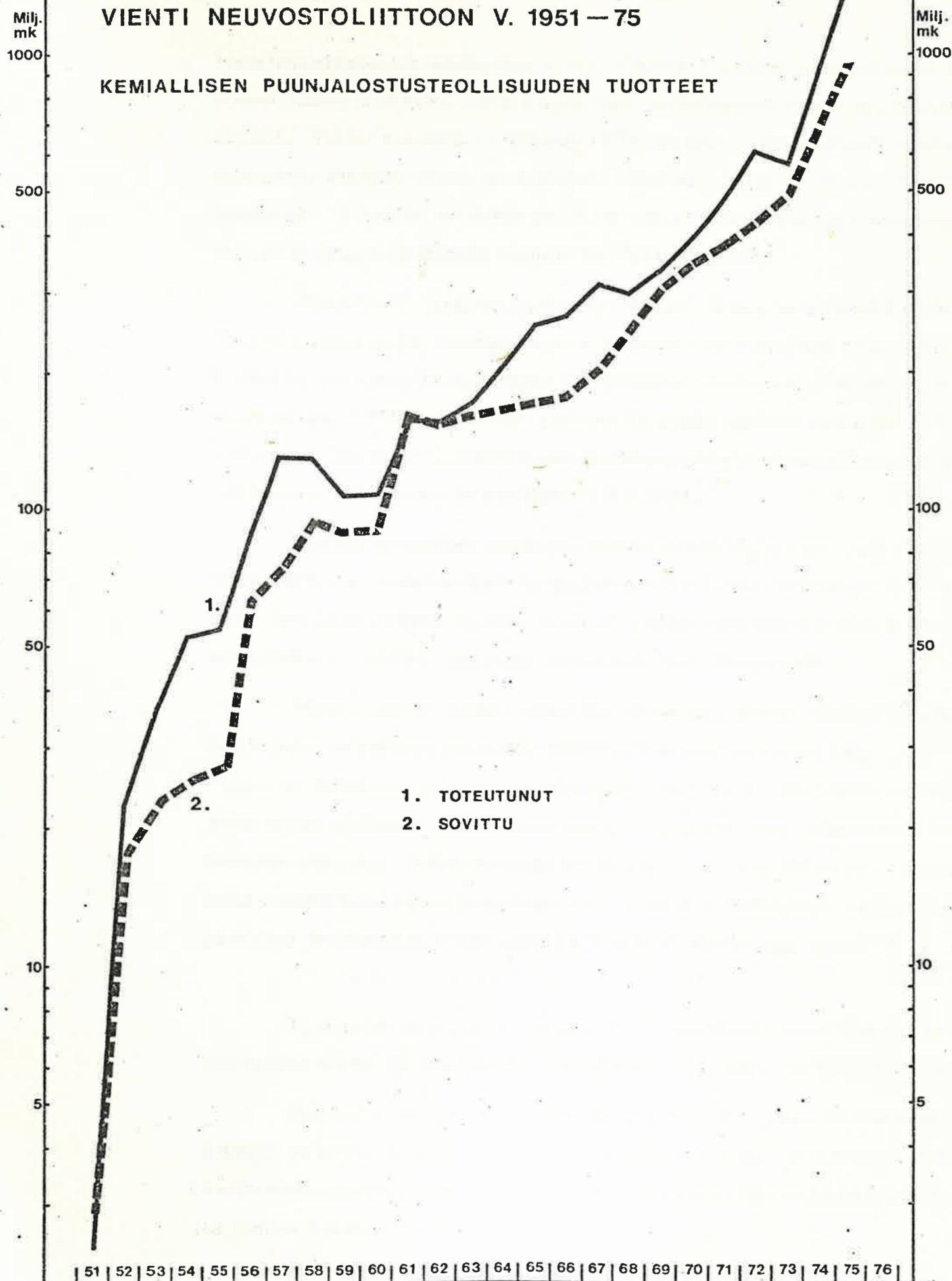
Kemiällisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden viennin runkosopimuskiintiöt on yleensä ylitetty. Kiintiöt on alitettu ainoastaan vuosina 1951, 1961 ja 1962. Tuolloinkin alitukset olivat hyvin vähäisiä. Tapahtuneet kiintiöiden ylitykset sen sijaan ovat olleet aika-ajoin hyvinkin huomattavia (kuva 14).

Theilin erisuuruuskertoimen arvo on 0.31, joten kiintiöt ovat pysyneet melko hyvin ennakoimaan toteutunutta vientiä. Huomattava osa sovitun ja toteutuneen viennin arvojen poikkeamista selittyy kuitenkin sillä, että kiintiöt ovat aliarvioineet niin viennin tasoa kuin sen heilahtelujakin. Satunnaiset tekijät selittävät poikkeamista vain 14 prosenttia.

KUVA 14.

VIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951 — 75

KEMIALLISEN PUUNJALOSTUSTEOLLISUUDEN TUOTTEET

5.2.2. Metalliteollisuuden tuotteiden vienti

Metalliteollisuuden tuotteiden vienti Neuvostoliittoon on ollut koko Neuvostoliittoon menevää vientiä ajatellen perinteisesti hyvin keskeisellä sijalla. Viime vuosina — lähinnä 1970-luvulla — metalliteollisuuden tuotteiden viennin osuus on kuitenkin ollut aikaisempaa jonkin verran pienempi. Samalla hyödykeryhmä on menettänyt asemansa suurimpana Neuvostoliittoon menevän viennin hyödykeryhmänä.

Metalliteollisuuden tuotteiden osuus oli ensimmäisellä runkosopimuskaudella sekä toteutuneesta että sovitusta viennistä noin puolet. Kolmella seuraavalla runkosopimuskaudella vastaavat osuudet olivat tätkin korkeammat. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella 1971-1975 metalliteollisuuden tuotteiden osuus toteutuneesta viennistä oli keskimäärin runsas kolmannes ja sovitusta yli puolet.

Suurin metalliteollisuuden vientituotteiden ryhmä ovat alukset. 1971-1975 runkosopimuksessa niiden arvo oli noin 355 miljoonaa ruplaa. Koneiden ja laitteiden viennin arvo oli puolestaan sovittu 218.5 miljoonaksi ruplaksi. Lisäksi on viety runsaasti mm. kaapeleita.

Metalliteollisuuden tuotteiden toteutunut vienti Neuvostoliittoon heilahtelee arvoltaan voimakkaammin kuin sovittu vienti (kuva 15). Vienti on alittanut runkosopimuskiintiöt 1960-luvun jälkipuoliskolla ja 1970-luvun alussa. Saatu tulos saattaa johtua käytetystä las-kentatekniikasta. Inflatoitaessa runkosopimuskiintiöitä ei ole nimittäin ollut mahdollista ottaa huomioon sitä, että osa runkosopimuskiintiöistä perustuu jo tehtyihin kontrahteihin ja niissä sovittuihin hintoihin.

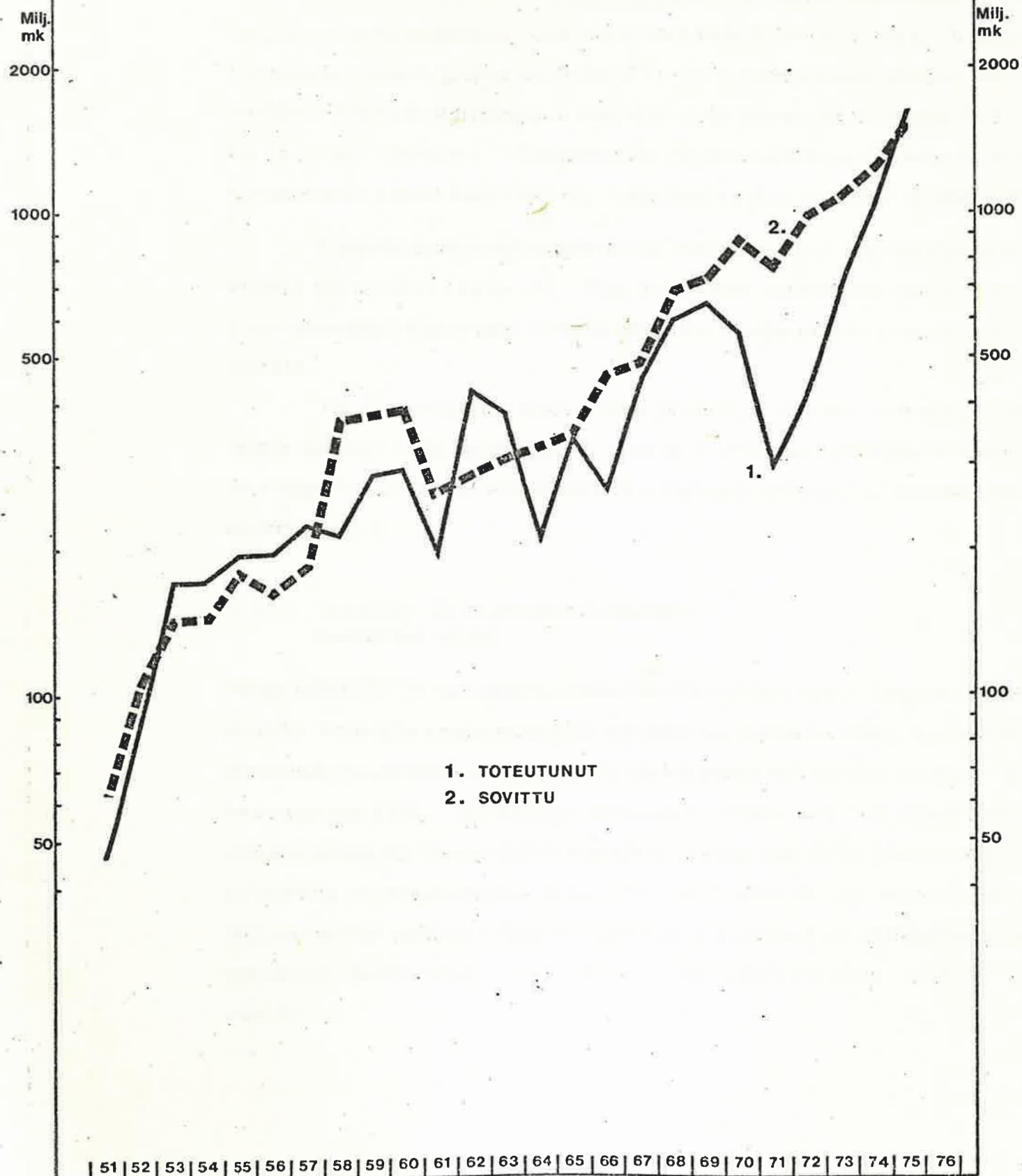
Tarkasteluajanjakson alkupuolella toteutunut metalliteollisuuden tuotteiden vienti on noudataellut paremmin runkosopimuskiintiöiden arvoa.

Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.39, joten runkosopimuskiintiöt pystyvät ennakoimaan tyydyttävästi vientiä. Lähes kaksi kolmanesta toteutuneen viennin ja runkosopimuskiintiöiden välisistä poikkeamista johtuu satunnaistekijöistä.

KUVA 15.

VIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951 — 75

METALLITEOLLISUUDEN TUOTTEET

5.2.3. Maataloustuotteiden vienti

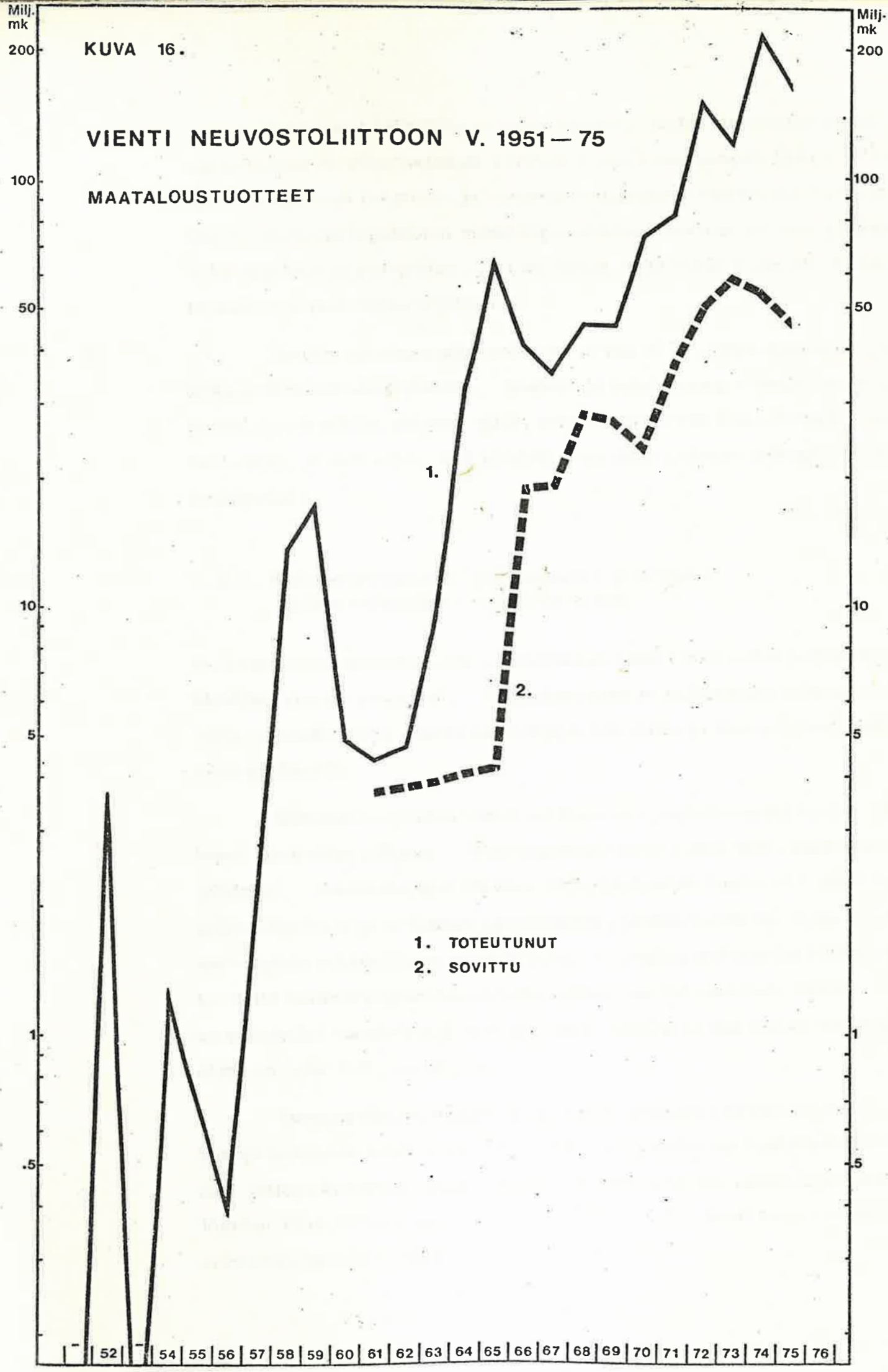
Maataloustuotteiden vienti Neuvostoliittoon on ollut kolmena ensimmäisenä runkosopimuskautena varsin vähäistä. Vientiä ei tapahtunut ollenkaan vuosina 1951 ja 1953. Runkosopimukseen maataloustuotteet sisällytettiin vasta kolmannella runkosopimuskaudella vuonna 1961. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella 1971-1975 maataloustuotteiden osuus oli keskimäärin noin 8 prosenttia toteutuneesta viennistä ja vajaat 3 prosenttia sovitusta viennistä. Tärkeimmät Neuvostoliittoon vietävät maataloustuotteet ovat olleet kananmunat, maitojauhe, juustot, liha ja lihajalosteet.

Maataloustuotteiden toteutunut vienti on ollut jatkuvasti sovittua vientiä suurempaa (kuva 16). Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.69, joten maataloustuotteiden vientikiintiöiden avulla ei juuri voida ennustaa vientiä.

Yli 90 prosenttia toteutuneen ja sovitun viennin arvojen poikkeamista selittyy sillä, että kiintiöt ovat aliarvioineet toteutuneen viennin ja että vientikiintiöt ovat heilahdelleet vuosittain selvästi vähemmän kuin toteutunut vienti.

5.2.4. Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotteiden vienti

Myös tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotteiden vienti Neuvostoliittoon on ollut kolmella ensimmäisellä tarkastelun kohteena olevalla runkosopimuskaudella erittäin vähäistä. Hyödykeryhmä tuli runkosopimukseen mukaan vuonna 1966. Runkosopimuskaudella 1966-1970 sen osuus koko sovitusta viennistä Neuvostoliittoon oli kuitenkin häviävän pieni. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella 1971-1975 tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotteiden viennin osuus toteutuneesta viennistä on vaihdellut 5 ja 8 prosentin välillä ja sen osuus sovitusta viennistä on ollut runsaat 2 prosenttia.

Toteutunut tekstiili- ja vaateusteollisuuden tuotteiden vienti Neuvostoliittoon on ollut selvästi sovittua vientiä suurempaa (kuva 17). Itse asiassa valtaosa tekstiili- ja vaateusteollisuuden tuotteiden viennistä Neuvostoliittoon on tapahtunut runkosopimuksissa sovittuun viennin ylityksinä sekä rajakaupan puitteissa, jota koskevat vientiluvut eivät ole mukana tarkasteltavissa aikasarjoissa.

Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.75, joten kiintiö ei juuri kykene ennakoimaan vientiä. Sovittuun ja toteutuneeseen viennin arvon poikkeamista yli puolet selittyy sillä, että kiintiöt ovat aliarvioineet toteutunutta vientiä, ja 2/5 sillä, että kiintiöt ovat aliarvioineet toteutuneeseen viennin heilahteluja.

5.2.5. Kulutustavaroiden (pl. vaatteet) ja eräiden muiden valmiiden tavaroiden vienti

Kulutustavarat muodostavat huomattavan osan tarkastelun kohteena olevan hyödykeryhmän viennistä. Hyödykeryhmä ei kuitenkaan sisällä vaatteita; jotka on sisällytetty edellä käsiteltävään tekstiili- ja vaateusteollisuuden tavararyhmään.

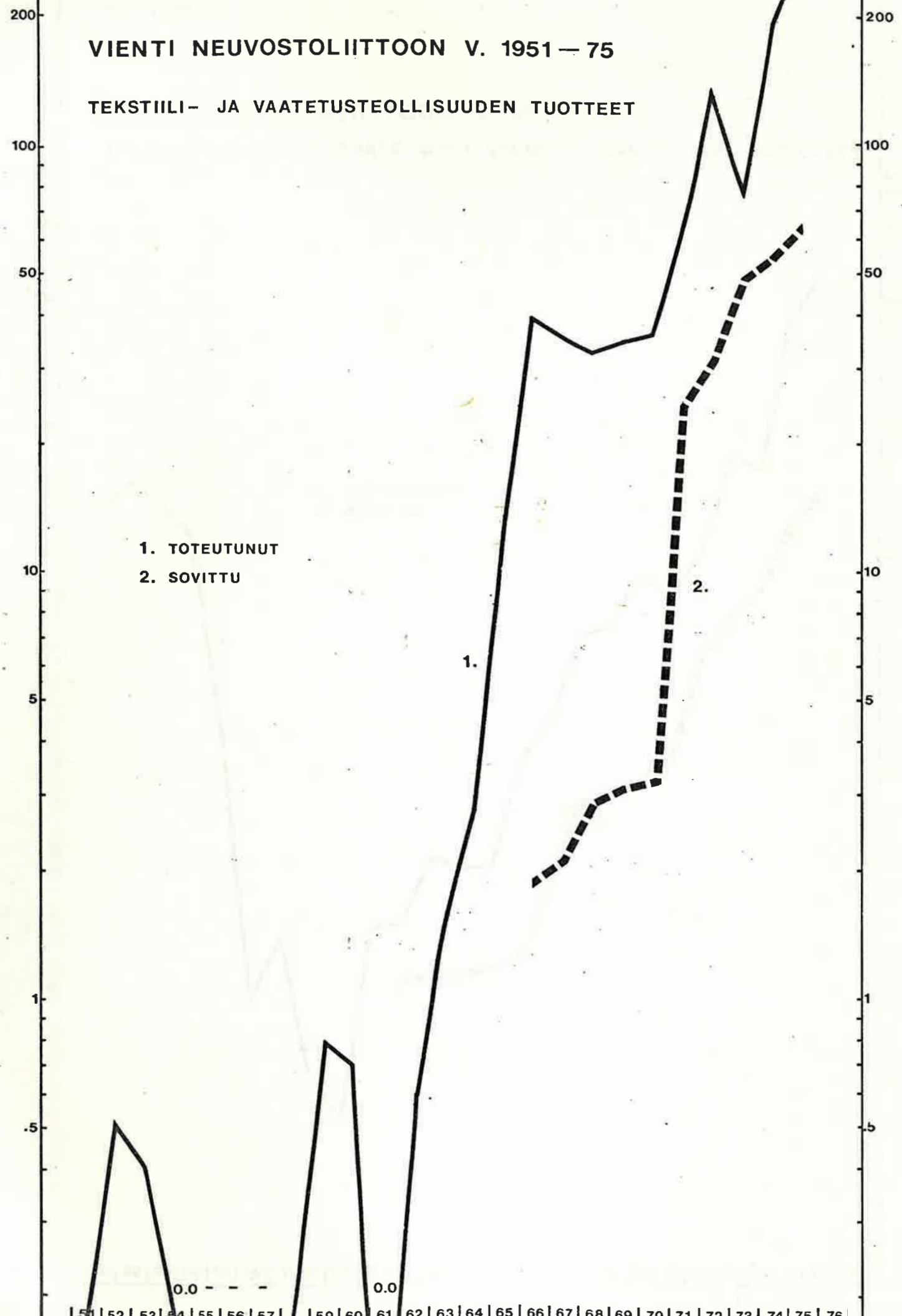
Kulutustavaroiden vienti on kasvanut mainittavasti vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen. Vientituotteita ovat olleet mm. huonekalut ja jalkineet. Käsiteltävänä olevaan tavararyhmään kuuluvat lisäksi mm. sairaalalaitteet ja erilaiset painatustyöt, joiden vienti on myös ollut viime vuosina suhteellisen merkittävää. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella tavararyhmän osuus koko toteutuneesta viennistä Neuvostoliittoon on vaihdellut vuosittain 5 ja 7 prosentin välillä ja sen osuus sovittuun viennistä on ollut 2-3 prosenttia.

Tavararyhmän toteutunut vienti on ylittänyt arvoltaan selvästi runkosopimuksissa sovittuun viennin. Näin on tapahtunut kaikkina niinä vuosina, jolloin kyseinen tavararyhmä on ollut mukana runkosopimuksissa. Vuoden 1961 jälkeen sekä toteutunut että sovittu vienti ovat kasvaneet arvoltaan varsin voimakkaasti (kuva 18).

VIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951 - 75

TEKSTIILI- JA VAATETUSTEOLLISUUDEN TUOTTEET

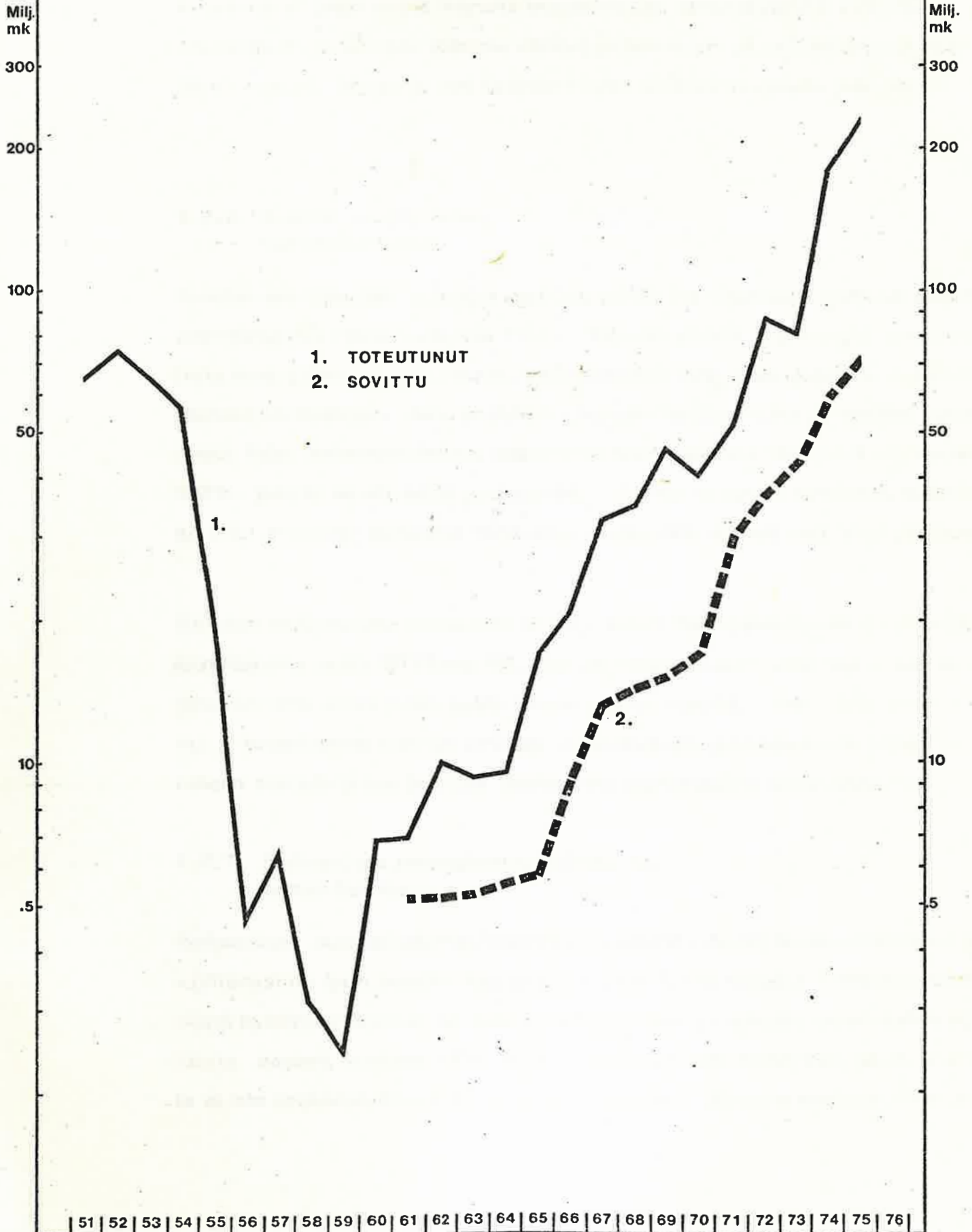
1. TOTEUTUNUT
2. SOVITTU

KUVA 18.

VIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951 — 75

KULUTUSTAVARAT JA ERÄÄT MUUT VALMIIT TAVARAT (PL. VAATTEET)

Runkosopimuskiintiöiden ja toteutuneen viennin arvoa kuvaavien aikasarjojen välinen Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.65, joten kiintiötä ei juuri voida käyttää ennakoimaan tavararyhmän vientiä. Toteutuneen ja sovitun viennin väliset poikkeamat on selitettävissä lähes täysin viennin arvon ja sen heilahteluiden aliarvioimisesta johtuviksi.

5.2.6. Kemian teollisuuden tuotteiden vienti

Kemian teollisuuden tuotteita on ollut erillisinä kiintiöinä mukana runkosopimuksissa vasta vuodesta 1966. Tavararyhmän tärkeimpiä vientituotteita ovat olleet muovituotteet, vanadiiniyhdisteet sekä joinakin vuosina fosfaattilannoitteet. Suurimmillaan kemian teollisuuden tuotteiden vientiosuus koko Neuvostoliittoon menevästä toteutuneesta viennistä oli vuonna 1974, jolloin se oli neljä prosenttia. Vastaava osuus sovitusta viennistä on ollut viimeksi kuluneen runkosopimuskauden aikana vain yksi prosentti.

Kemian teollisuuden tuotteiden sovittu vienti Neuvostoliittoon on ylitetty luonnottamatta vuotta 1971 (kuva 19). Theilin erisuuruuskerroin saa arvon 0.66, joten kiintiöt eivät juuri pysty ennakoimaan vientiä. Noin 5/6 sovitun ja toteutuneen viennin arvojen vuosittaisista poikkeamista johtuu toteutuneen viennin tason ja siinä ilmenevien vaihteluiden aliarvioinnista.

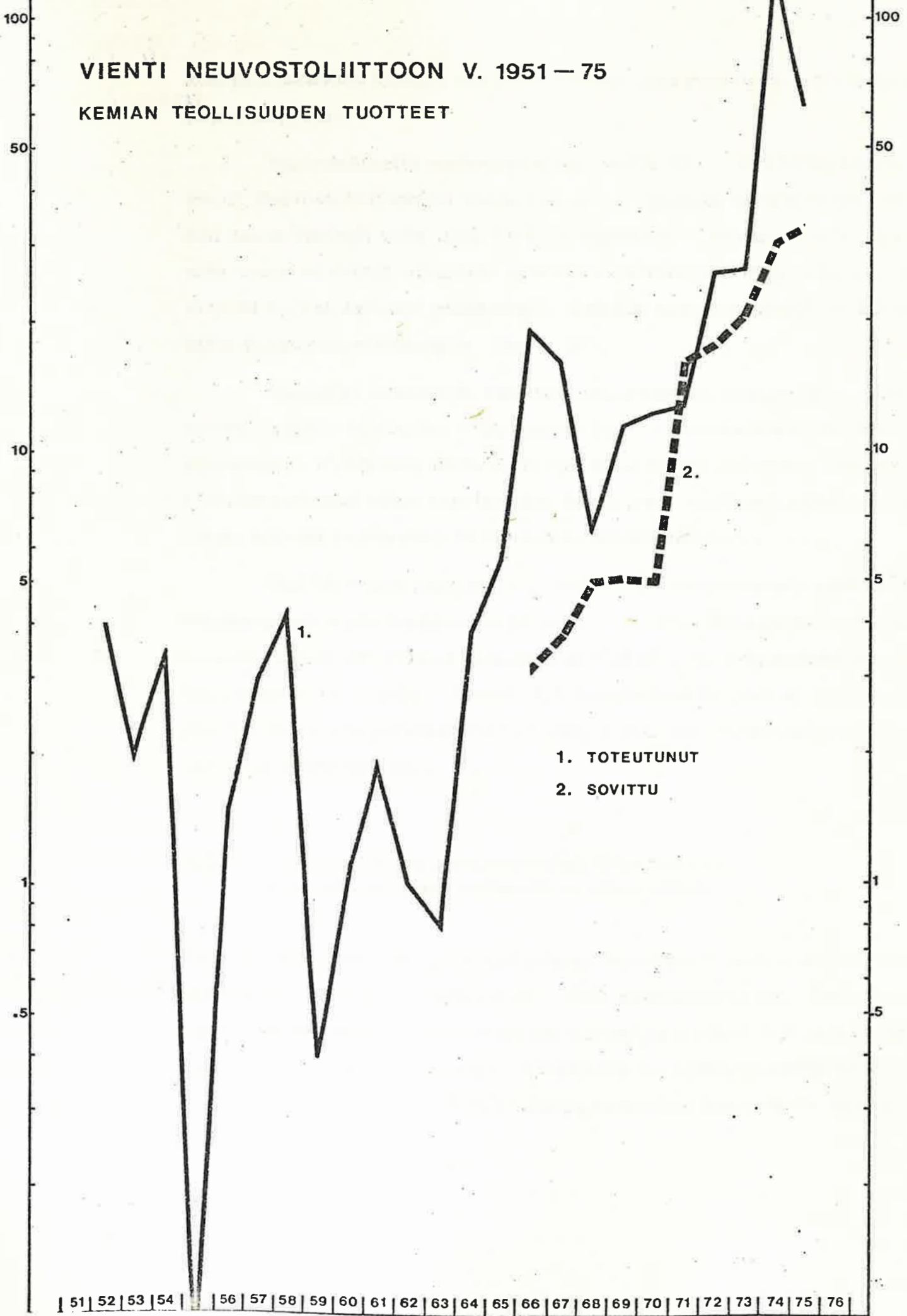
5.2.7. Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden vienti

Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden vienti Neuvostoliittoon on ollut päinvastoin kuin muiden tuotteiden - trendiltään laskeva. Runkosopimuskiintiötä hyödykeryhmällä oli kolmen ensimmäisen runkosopimuskauden ajan, toisin sanoen vuosina 1951-1965. Tämän jälkeen hyödykeryhmän tuotteita ei ole erikseen kiintiöity runkosopimukseen. Kolmen ensimmäisen run-

KUVA 19.

VIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951 - 75

KEMIAN TEOLLISUUDEN TUOTTEET

1. TOTEUTUNUT
2. SOVITTU

51 | 52 | 53 | 54 | 56 | 57 | 58 | 59 | 60 | 61 | 62 | 63 | 64 | 65 | 66 | 67 | 68 | 69 | 70 | 71 | 72 | 73 | 74 | 75 | 76

kosopimuskauden kiintiöt sisälsivät pääasiassa puutaloja, sahatavaraa ja paperipuuta.

Ensimmäisellä runkosopimuskaudella 1951-1955 hyödykeryhmän vienti Neuvostoliittoon oli kokonaisvientiä ajatellen varsin merkittävää. Sen osuus vaihteli vuosittain 13-29 prosenttiin. Vastaavasti hyödykeryhmän osuus sovitusta viennistä vaihteli vuosittain 29-59 prosenttiin, joten kiintiöt tulivat selvästi alitetuiksi. Samoin tapahtui toisella ja kolmannelakin runkosopimuskaudella (kuva 20).

Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden osuus toteutuneesta viennistä on ollut alle yhden prosentin. Hyödykeryhmän merkitys koko Neuvostoliittoon menevästä viennistä on näin ollen nykyisellään hyvin pieni siitäkin huolimatta, että vienti näyttää kääntyneen 1970-luvulla uuteen nousuun.

Theilin erisuuruuskerroin saa kolmen ensimmäisen runkosopimuskauden perusteella laskemalla arvon 1.23. Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden runkosopimuskiintiöillä ei ollut siis mahdollista lainkaan ennakoida vientiä. Peräti 4/5 toteutuneen ja sovitun viennin arvojen vuosittaisista poikkeamista selittyy sillä, että runkosopimuskiintiöt alitettiin säännöllisesti.

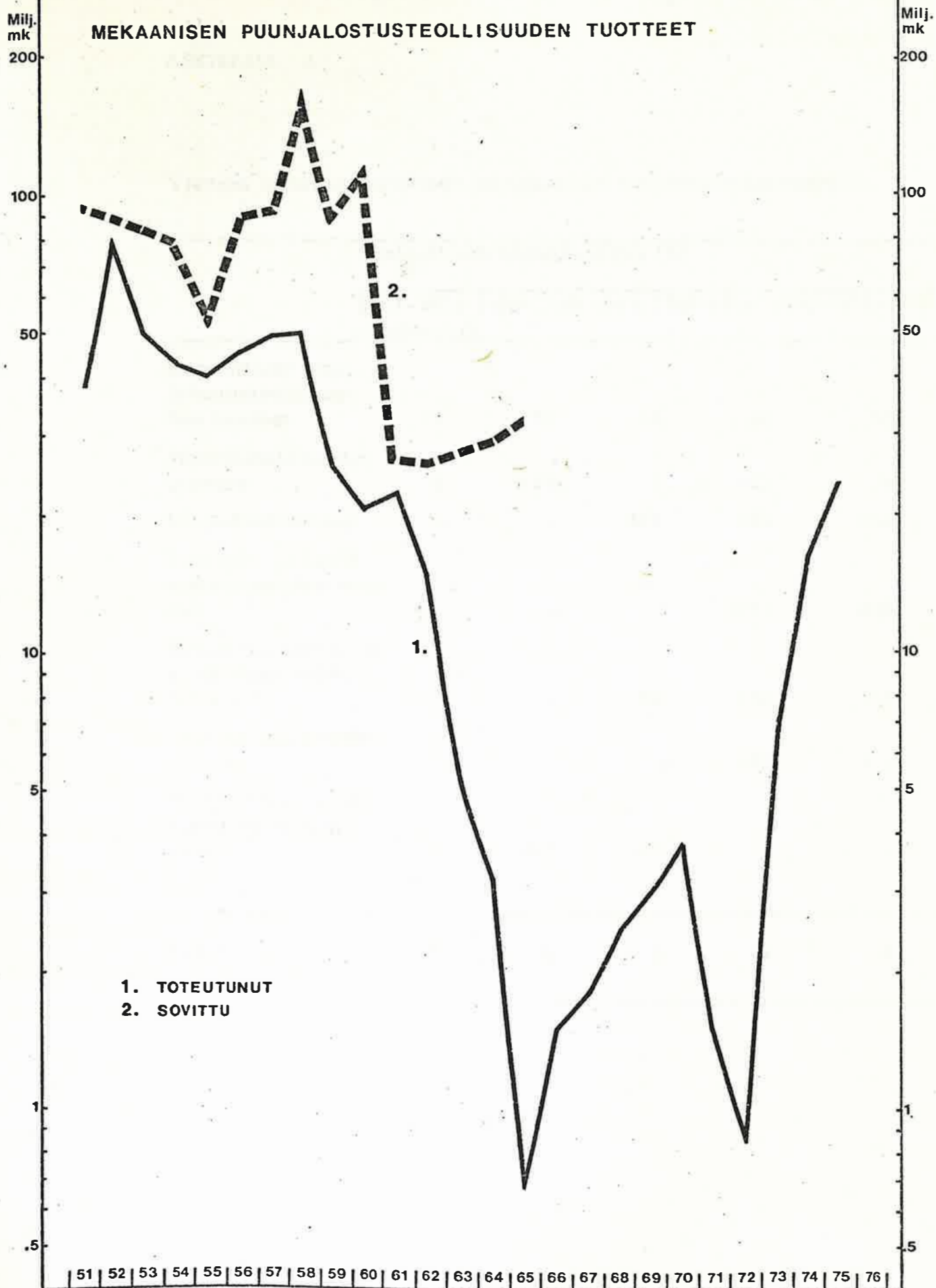
5.3. Tiivistelmä runkosopimuskiintiöiden toteutumisesta viennissä runkosopimuskausittain

Asetelmassa 4 on yhteenvetona esitetty Neuvostoliittoon menevän viennin tavararyhmittäinen toteutuvuus eri runkosopimuskausilla. Taulukko kuvaa kunkin tavararyhmän osalta kiintiön suhteellista ylitystä prosentteina. Ensimmäisen runkosopimuskauden kiintiöihin on lisätty vuosille 1952-1955 solmitun lisäsopimuksen kiintiöt kuten tuontiakin koskevassa tarkastelussa.

KUVA 20.

VIENTI NEUVOSTOLIITTOON V. 1951—75

MEKAANISEN PUUNJALOSTUSTEOLLISUUDEN TUOTTEET

ASETELMA 4

Viennin tavararyhmittäinen toteutuminen runkosopimuskausittain

	Suhteellinen kiintiön ylitys (%)				
	1951-1955 +lisäsopim.	1956-1960	1961-1965	1966-1970	1971-1975
Kemiallisen puunjalostusteollisuuden tuotteet	73	35	15	20	40
Metalliteollisuuden tuotteet	5	-19	1	-23	-29
Maataloustuotteet	.	.	471	103	201
Tekstiili- ja vaate- tusteollisuuden tuotteet	.	.	.	1231	230
Kulutustavarat sekä eräät muut valmiit tavarat	.	.	94	160	155
Kemian teollisuuden tuotteet	.	.	.	198	103
Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteet	-50	-61	-67	.	.
Koko vienti	11	-16	3	-2	8

Kokonaisvientä on noudattanut runkosopimuskiintiöitä selvästi tarkemmin kuin yksikään tarkastelun kohteena olleista tavararyhmistä. Tulos on tässä suhteessa sama kuin tuontiakin koskevassa tarkastelussa.

Vienti on ylittänyt sovitun viennin ensimmäisellä, kolmannella ja viidennellä runkosopimuskaudella ja vastaavasti alittanut sovitun viennien toisella ja neljännellä runkosopimuskaudella. Suurimmillaan ylitys oli vuosina 1951-1955, jolloin se oli 11 prosenttia, ja alitus vuosina 1956-1960, jolloin se oli 16 prosenttia. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella 1971-1975 toteutunut vienti ylitti 8 prosentilla sovitun viennin.

Kemiallisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden vientikiintiöt on ylitetty selvästi kaikkina runkosopimuskausina. Pienimmillään ylitys oli runkosopimuskaudella 1961-1965, jolloin se oli 15 prosenttia ja suurimmillaan runkosopimuskaudella 1951-1955, jolloin se oli 73 prosenttia. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella ylitys oli 40 prosenttia.

Metalliteollisuuden tuotteiden viennin runkosopimuskiintiöt on useimmiten alitettu. Suurimmillaan alitus oli runkosopimuskaudella 1971-1975, jolloin se oli peräti 29 prosenttia. Myös toisella ja neljännellä runkosopimuskaudella kiintiöt alitettiin varsin selvästi. Suurimmillaan metalliteollisuustuotteiden runkosopimuskiintiöiden ylitys on ollut ensimmäisellä runkosopimuskaudella, jolloin se oli 5 prosenttia.

Maataloustuotteiden vienti Neuvostoliittoon on ylittänyt selvästi vastaavat runkosopimuskiintiöt. Suurimmillaan ylitys oli runkosopimuskaudella 1961-1965, jolloin kyseinen hyödykeryhmä oli ensimmäisen kerran mukana runkosopimuksissa. Ylitys oli tuolloin peräti 471 prosenttia. Viimeksi kuluneellakin runkosopimuskaudella maataloustuotteiden vienti Neuvostoliittoon oli noin kolminkertaista verrattuna sitä koskeviin kiintiöihin.

Tekstiili- ja vaateusteollisuuden tuotteiden vienti on myös ylittänyt erittäin paljon hyödykeryhmän sovitun viennin. Hyödykeryhmä tuli ensi kertaa mukaan runkosopimukseen neljännellä runkosopimuskaudella 1966-

1970, jolloin hyödykeryhmän rajakaupan ulkopuolellakin tapahtuva vienti Neuvostoliittoon oli peräti 13-kertainen verrattuna vastaavaan runkosopimuskiintiön arvoon. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella runkosopimuskiintiöt ylitettiin 230 prosentilla.

Hyödykeryhmän "kulutustavarat (pl. vaatteet) sekä eräät muut valmiit tavarat" hyödykkeitä koskevia kiintiöitä on ollut mukana kolmella viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella. Kiintiöt on runkosopimuskausittain järjestelmällisesti ylitetty. Suurimmillaan ylitys on ollut 160 prosenttia ja pienimmillään 94 prosenttia. Viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella ylitys oli 155 prosenttia.

Kemian teollisuuden tuotteita koskevia kiintiöitä on ollut mukana kahdella viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella. Runkosopimuskaudella 1966-1970 toteutunut vienti oli noin kolminkertaista verrattuna sovittuun ja runkosopimuskaudella 1971-1975 noin kaksinkertaista.

Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden runkosopimuskiintiöitä on ollut tarkasteluajanjakson kuluessa kolmella ensimmäisellä runkosopimuskaudella, ts. sopimuksissa vuosille 1951-1965. Runkosopimuskiintiöt on kaikkina noina runkosopimuskausina selvästi alitettu. Runkosopimuskaudella 1951-1955 kiintiöiden alitus oli noin 50 prosenttia. Runkosopimuskaudella 1961-1965 toteutunut vienti oli vain noin 1/3 sovittua. Tämän jälkeen mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteita koskevia kiintiöitä ei ole ollut runkosopimuksissa ja toteutunut vientikin on ollut varsin vähäistä.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Arvioitaessa edellä esitettyjä tuloksia on otettava huomioon, että kysymyksessä on pelkkä tilastollisin menetelmin suoritettu mittaus, jolla runkosopimuskiintiöitä ja toteutunutta kauppavaihtoa on verrattu toisiinsa. Lisävalaistusta Suomen ja Neuvostoliiton välisten pitkäaikaisten kauppasopimusten käytännön merkityksestä olisi mahdollista saada tarkastelemalla mm. sopimusten perustana olevaa neuvottelumenettelyä sekä vuosittain solmittavien tavaravaihtopöytäkirjojen sisältöä ja toteutumista. Tarkastelua ei ole kuitenkaan ollut käsillä olevassa tutkimuksessa käytettävissä olevien tutkimusresurssien puitteissa mahdollista laajentaa. Toisaalta pelkkiin numerotietoihinkin perustuva runkosopimusten toteutumisen seuranta antaa luotettavaa tietoa sopimusmenettelyn toimivuudesta.

Pitkäaikaisten kauppasopimusten solmimisen käytännön merkitys on ennen muuta siinä, että sovittaessa keskinäisen kauppavaihdon tulevasta kehityksestä samalla lisätään mahdollisuuksia tuotannon suunnittelulle koko kansantaloudessa ja erityisesti yrityksissä.

Sopimusten toteutumisen kannalta ideaalisena on pidettävä tilannetta ja olosuhteita, joissa tehdyt sopimukset ja kauppavaihto vastaavat toisiaan. Muuttuvissa olosuhteissa on kuitenkin luonnollista, ettei näin käytännössä tapahdu. Mikäli sopimuksista pidettäisiin kirjaimellisesti kiinni tai niitä ei oltaisi valmiit tarpeen vaatiessa joustavasti voimassaoloaikana täydentämään tai muuttamaan, saatettaisiin kauppavaihdon kasvua joutua hidastamaan. Näin ei kuitenkaan ole käytännössä tapahtunut. Näyttää pikemmin siltä, että Suomen ja Neuvostoliiton väliset kaupan runkosopimukset on yleensä pyritty realistisesti sopeuttamaan muuttuneisiin olosuhteisiin.

Suomen ja Neuvostoliiton välinen kokonaiskauppavaihto näyttää vuosina 1951-1975 kehittyneen arvoltaan kutakuinkin tarkkaan runkosopimuksiin kirjatulla tavalla. Tällöin on kuitenkin pidettävä mielessä, etteivät run-

kosopimuskiintiöt sisällä realistisia arvioita hintakehityksestä, vaan se on otettava erikseen huomioon arvioitaessa tulevaa kauppavaihtoa runkosopimuskiintiöiden perusteella. Kokonaisuutta tarkastellen kauppavaihto näyttää toteutuneen runkosopimukseen kirjatus kokonaiskauppavaihdon perusteella siten, että sovitut tavaramäärät on toimitettu ja runkosopimuksen tekohetkellä ilmoitetut kokonaisvaihtoa koskevat "arvot" ylitetty vuosittain ainakin toteutuneen hintakehityksen edellyttämällä tavalla. Mikäli Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan vaihtosuhteessa, ts. vienti- ja tuontihintojen välisessä suhteessa on tapahtunut sopimuksen voimassaoloaikana muutoksia, tämä on aiheuttanut sopimuskiintiöt ylittävää lisä-tuontia tai -vientiä riippuen siitä, ovatko vientihinnat nousseet tuotanto-hintoja nopeammin vai päinvastoin.

Tavararyhmittäin Suomen ja Neuvostoliiton välisen kauppavaihdon viisivuotisten kauppasopimusten toteutuminen on vuosina 1951-1975 ollut selvästi heikompaa kuin kokonaiskauppavaihdon. Tuonnin puolella runkosopimuskiintiöt ovat toteutuneet selvästi muita tarkemmin tavararyhmissä "kiinteät polttoaineet", "raakaöljy ja öljytuotteet" sekä "kaasu ja sähkö", ja heikoimmin kiintiöt ovat pystyneet ennakoimaan maataloustuotteiden sekä koneiden ja laitteiden tuontia. Viennin puolella runkosopimukset ovat ennakoineet tarkimmin kemiallisen puunjalostusteollisuuden sekä metalliteollisuuden tuotteiden kauppaa ja heikoimmin mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteiden kauppaa.

Runkosopimuskiintiöt näyttävät toteutuneen Neuvostoliitosta Suomeen tapahtuvassa tuonnissa paremmin kuin viennissä. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että Neuvostoliiton kanssa käytävän kaupan vaihtosuhte heikkeni hyppäyksenomaisesti viimeksi kuluneella runkosopimuskaudella, mikä puolestaan bilateraalikaupan kysymyksessä ollessa sai aikaan lisätoimituksia Neuvostoliittoon ja samalla runkosopimuskiintiöiden ylityksiä.

Vaikka Suomen ja Neuvostoliiton väliset viisivuotiset kauppasopimukset eivät olekaan tavararyhmittäin läheskään aina tarkalleen toteutuneet, niiden avulla on kuitenkin voitu turvata keskeinen osa Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan kehitystä. Näin runkosopimukset ovat lisänneet varmuutta ja pitkäjänteisyyttä Suomen ulkomaankaupassa. Tästä on osoituksena mm. se, että sekä tuonnin että viennin kannalta perinteisesti keskeisimpien tavararyhmien sopimuskiintiötä on runkosopimuskausittain noudatettu etenkin viimeksi kuluneina sopimuskausina kaikkien täsmällisimmin.

LÄHDELUETTELO

Suomen ja Neuvostoliiton väliset kauppasopimukset vuosille 1951-1955, 1956-1960, 1961-1965, 1966-1970 ja 1971-1975 sekä lisäsopimus vuosille 1952-1955. Asetuskokoelma, sopimussarja, ulkovaltain kanssa tehdyt sopimukset.

SVT IA, Ulkomaankauppa, julkaisut vuosilta 1951-1975.

Theil, Henri, 1971, Applied Economic Forecasting, Amsterdam.

Theil, Henri, 1955, Who Forecasts Best? International Economic Papers No 5, Vienna.

TAULUKKO 1.

Toteutuneen ja sovitun tuonnin arvoa vuosina 1951-1975 kuvaavien aikasarjojen välisten korrelaatiokertoimien neliöt, Theilinin erisuuruuskertoimet sekä poikkeamakomponentit tavaryhmittäin

Hyödykeryhmä	R ²	Theilinin erisuuruuskerroin	Poikkeamakomponentit, %		
			keskiarvoharha	varianssiharha	kovarianssiharha
1. Raakaöljy ja öljytuotteet	.98	.26	25	58	17
2. Raakapuu ja puutavara	.86	.55	25	61	14
3. Koneet ja laitteet	.83	.68	17	50	33
4. Kiinteät polttoaineet	.94	.17	15	4	81
5. Metallit	.88	.35	0	61	39
6. Muut raaka-aineet	.83	.38	24	4	72
7. Kaasu ja sähkö	.94	.28	10	17	73
8. Maataloustuotteet	.01	.79	5	6	89
9. Kemian teollisuuden tuotteet	.87	.35	28	32	40
Koko tuonti	.99	.08	22	10	68

TAULUKKO 2.

Tuonnin tavararyhmien arvo-osuudet toteutuneesta (T) ja sovitusta (S) kokonaistuonnista 1951-1975, %

	raakaöljy ja öljytuotteet		raakapuu ja puutavara		koneet ja laitteet		kiinteät polttoaineet		metallit		muut raaka- aineet		kaasu ja sähkö		maatalous- tuotteet		kemian teollisuuden tuotteet	
	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S
1951	6	18	-	-	2	4	-	-	8	6	4	11	-	-	76	61	3	-
1952	1	15	-	-	1	3	-	-	13	4	1	9	-	-	81	69	1	-
1953	5	13	-	4	3	4	3	-	11	18	1	9	-	-	74	51	3	1
1954	7	14	-	4	6	6	5	-	24	17	2	10	-	-	53	48	3	2
1955	9	15	1	4	9	6	8	-	15	16	2	11	-	-	53	46	4	2
1956	19	23	-	2	9	9	9	4	18	11	1	14	-	-	40	31	3	3
1957	29	24	-	2	6	9	9	4	18	12	1	13	-	-	35	30	2	3
1958	30	24	-	2	3	15	12	3	13	12	2	11	-	-	37	23	2	3
1959	25	23	1	2	5	18	10	3	18	8	2	11	-	-	34	23	4	4
1960	31	21	2	2	7	19	7	3	16	9	9	11	-	-	24	24	3	4
1961	30	22	2	2	15	8	7	7	20	15	7	9	0	0	16	29	2	2
1962	37	25	3	2	11	9	7	8	15	13	7	10	0	0	17	27	3	2
1963	34	25	5	2	8	9	6	7	14	13	6	9	0	0	26	29	2	2
1964	35	24	8	2	17	9	9	7	14	14	5	9	0	0	10	30	2	2
1965	37	25	12	3	13	11	9	8	13	15	6	10	0	0	7	22	2	2
1966	41	34	11	5	12	12	8	12	13	14	7	8	0	1	6	6	2	1
1967	45	36	9	4	13	12	7	9	11	12	4	7	0	1	8	9	2	1
1968	55	43	7	4	9	14	6	8	8	9	6	4	0	1	5	5	2	2
1969	50	42	6	3	10	15	7	8	12	10	6	4	0	0	6	6	2	1
1970	51	39	6	3	8	15	9	9	11	10	4	3	0	0	8	5	2	1
1971	54	47	6	5	8	13	9	9	8	10	6	5	1	1	6	6	2	2
1972	59	46	6	5	10	17	9	8	8	9	5	5	1	1	1	6	2	1
1973	57	47	9	6	12	17	7	6	9	10	4	4	0	1	1	6	2	1
1974	71	52	5	3	4	11	4	4	6	8	3	5	3	5	2	8	2	2
1975	62	54	8	3	8	13	6	6	4	7	5	5	4	4	0	5	2	1

T = % toteutuneesta tuonnista

S = % sovitusta tuonnista

TAULUKKO 3.

Toteutuneen ja sovitun viennin arvoa vuosina 1951-1975 kuvaavien aikasarjojen väliset korrelaatiokertoimien neliöt, Theilin erisuuruuskertoimet sekä poikkeamakomponentit tavararyhmittäin

Hyödykeryhmä	R ²	Theilin erisuuruuskerroin	Poikkeamakomponentit, %		
			keskiarvoharha	varianssiharha	kovarianssiharha
1. Kemiallisen puunjalostusteollisuuden tuotteet	.96	.31	26	60	14
2. Metalliteollisuuden tuotteet	.81	.39	28	10	62
3. Maataloustuotteet	.76	.69	51	42	7
4. Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden tuotteet	.79	.75	54	41	5
5. Kulutustavarat (pl. vaatteet) sekä eräät muut valmiit tavarat	.94	.65	39	59	2
6. Kemian teollisuuden tuotteet	.63	.66	33	51	16
7. Mekaanisen puunjalostusteollisuuden tuotteet	.66	1.23	81	7	12
Koko vienti	.92	.22	1	39	60

Viennin tavararyhmien osuudet toteutuneesta (T)
ja sovitusta (S) kokonaisviennistä 1951-1975, %

	Kemiallisen puunjalost. teoll. tuotteet		Metalliteollisuuden tuotteet		Maatalous-tuotteet		Tekstiili- ja vaatetus-teoll. tuotteet		Kulutustavarat ja eräät muut tuotteet (pl. vaatteet)		Kemianteoll. tuotteet		Mekaanisen puunjalostus-teoll. tuotteet	
	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T	S
1951	2	2	30	38	-	-	1	-	42	-	-	-	25	59
1952	8	7	31	44	1	-	1	-	27	-	2	-	29	46
1953	11	8	52	50	-	-	0	-	20	-	1	-	15	38
1954	16	9	51	52	0	-	0	-	17	-	1	-	13	37
1955	17	9	62	60	0	-	-	-	6	-	0	-	13	29
1956	25	20	58	50	0	-	-	-	1	-	0	-	14	28
1957	31	21	53	51	1	-	-	-	2	-	1	-	12	26
1958	30	16	51	63	3	-	0	-	1	-	1	-	12	18
1959	24	15	64	66	4	-	0	-	1	-	0	-	6	16
1960	25	15	66	65	1	-	0	-	2	-	0	-	5	17
1961	39	33	50	54	1	1	-	-	2	1	1	-	6	5
1962	25	30	69	57	1	1	0	-	2	1	0	-	2	5
1963	29	30	66	58	1	1	0	-	2	1	0	-	1	5
1964	43	29	45	58	7	1	1	-	2	1	1	-	1	5
1965	36	29	49	59	6	1	6	-	2	1	1	-	0	5
1966	40	26	40	67	6	3	6	0	3	1	3	1	0	-
1967	35	27	51	66	4	3	4	0	4	1	2	1	0	-
1968	29	28	58	65	5	3	3	0	3	1	1	1	0	-
1969	30	27	57	66	4	2	3	0	4	1	1	0	0	-
1970	35	26	50	67	6	2	3	0	4	1	1	0	0	-
1971	47	29	31	59	8	3	6	2	5	2	1	1	0	-
1972	43	27	30	61	11	3	8	2	6	2	2	1	0	-
1973	36	27	43	59	8	3	5	3	5	2	2	1	0	-
1974	35	31	37	56	8	2	7	2	7	3	4	1	1	-
1975	39	33	40	55	4	2	7	2	6	3	2	1	1	-

T = % toteutuneesta viennistä

S = % sovitusta viennistä